

Az 1944. évi háborús események a szatmári egyházmegye területén

Dancu Pál

A Szatmári Római Katolikus Püspökség Levéltárában a történészek számára érdekes, eddig meg nem jelent dokumentumokat találtam az 1944–45 közötti háborús eseményekről. Ezek közül azokat, amelyek több témakört érintenek, illetve újdonsággal szolgálnak a helytörténészek számára, ebben a dolgozatban szeretném közölni. Az 1944. évi plébániai jelentésekből már megjelent egy gyűjteménykötet Muhi Csilla és Várady Lajos szerkesztésében, „*A múltat be kell vallani...*”¹ címmel. Ebben a dolgozatban azokat a dokumentumokat szeretném közölni, amelyek elkerülték a szerkesztők figyelmét, és amelyek értékes információkat tartalmaznak. A dokumentumokat az események időrendi sorrendjében csoportosítottam.

Harci cselekmények a szatmári egyházmegye területén

Az egyházmegye területén zajló háborús események a keleti hadművelési terület cselekményeinek tágabb összefüggésében vizsgálható. Kárpátalja 1944. őszi hadszíntérré válásáig a magyar királyi honvéd csapatok felvonulási területe volt. A határon húzódó Szent László-állás, s az attól 15-25 km-re kialakított Árpád-vonal közül kétségkívül az utóbbi volt a kiépítettebb. Ez utóbbi a Mokra – Brusztura – Körösmező – Tiszabogdány – Havasmező – Borsa vonalon épült ki, s a fő közlekedési útvonalakat elzáró erődrendszerekből állt, melyekhez vasbeton erődítmények, harckocsiakadályok és aknamezők tartoztak. A 4. Ukrán Front szeptember 9-én indította meg hadművelését az Északkeleti-Kárpátokban. A szovjet hadsereg Rahó, Máramarossziget irányú előretörését a Körösmezőtől délre emelkedő magaslatok területén csak súlyos harcok árán tudták megakadályozni.²

Eközben délen Erdély területe is hadszíntérré vált az 1944. augusztus 23.-i Romániai események nyomán. A Borsai hágó – Borgói hágó – Maros folyó vonalát Torda magasságáig október 8-ig tartották a magyar és német alakulatok. Az emlékezetes tordai csata ekkor, Torda városának október 4-i feladását követő negyedik napon fejeződött be. A magyar és német seregtestek teljes egy hónapig vonták magukra és verték vissza a magyar alföldet Kolozsvár irányába megközelíteni próbáló 2. Ukrán Front szovjet és román csapatainak naponta megismétlődő támadásait. Az alföldön megindult október 6-i szovjet offenzíva miatt az Erdélyt védő magyar és német seregtesteknek vissza kellett vonulniuk. A visszavonuló magyar és német seregtestek végül a sikeres október 21–30. közötti nyíregyházi csata eredményeképpen jutottak ki az ellenséges csapatok gyűrűjéből, s vonhatták vissza csapataikat a Tisza mögé.³

A szovjet csapatok tiszántúli előretörésére való tekintettel a német hadvezetés október 14-én hozzájárult a Kárpátalján állomásozó 1. hadsereg bal szárnyának visszavonásához. A 4. Ukrán Front újból támadásba lendült a kárpátaljai magyar arcvonallal szembe, s azt áttörve október 18-ára elfoglalta Máramarosszigetet és a Visó völgyét. A német hadvezetés csupán október 18-án engedélyezte a „kárpáti hadsereg” csapatainak a Tisza középső szakasza – Csap – Ungvár – Vihorlát hegység vonalra történő visszavételét. Ez időben az arcvonallal szembe a Takcsány – Szobránc – Nagykapos – Csap vonalon stabilizálódott.

¹ *A múltat be kell vallani...* Szerk. Muhi Csilla, Várady Lajos. Szatmárnémeti, 2006. 260 o.

² Ravasz István: *Erdély ismét hadszíntér 1944.* Budapest, 2002.

³ Ua.

Innen majd csak decemberben szorítják ki a magyar erőket a szovjet csapatok. Ezzel a szatmári egyházmegye egész területe szovjet megszállás alá került.⁴

A továbbiakban a fellelt dokumentumok tükrözte eseményeket tárgyalom. A közelgő harcok arra készítették a helyi hatóságokat hogy megtegyék a megfelelő intézkedéseket. Ezen intézkedések keretében például több lelkészt mozgósítottak táborigénylő szolgálatra a harcoló alakulatokhoz, illetve a levente-osztagokhoz.⁵ Mivel Kárpátalja felől és a Mezőség irányából erős szovjet támadás érte a magyar egységeket, Máramaros vármegye főispánja szeptemberben elrendelte Borsabánya kiürítését.⁶ Ugyanezt a parancsot foganatosította Kárpátalja kormánybiztosa Németmokra számára.⁷

Megkezdődik a német nemzetiségű papok erőszakos besorozása a Waffen SS-be. Ez ellen az érintettek a püspöknél tiltakoznak. Scheffler János püspök az eljárás ellen tiltakozott a vármegyei hatóságnál.⁸ Ugyancsak a Waffen SS-be lett besorozva Manfrédi Gáspár székesegyházi segédlelkész is.⁹ Tekintettel arra hogy a helyi hatóságoknál nem járt eredménnyel, Scheffler püspök az ügyet felterjesztette Lakatos Géza miniszterelnökhöz, illetve Serédi Jusztinián hercegprímáshoz. A tiltakozásnak eredménye lehetett, mert Manfrédi Gáspár is, akit visszahívtak az SS csapatoktól, régi helyén szolgált.¹⁰ 1944. szeptember 16-án iszonyatos erejű bombatámadás éri Szatmárnémetit. Bombázzák a vasútállomást és környékét, a helyi vállalatokat, a hidak környékét. Ekkor életét veszti a fentebb említett Manfrédi Gáspár is.¹¹

A falvakban történt események az átvonulás során

A közelgő szovjet csapatok elől, a német anyanyelvű hívek és papjaik elmenekülnek.¹² Menekülési szándékáról számol be a szinfalusi plébános is.¹³ A már eltávozott sváb hívek sorsa felett szomorkodik az itt maradt Ettinger János plébános.¹⁴ A püspök egy leiratban összegzi az eltávozott papokról a helyzetet, megállapítva, hogy sokukat az eltávozott hívek szinte magukkal sodorták.¹⁵

A harci eseményekről több plébános is beszámolt, mint például a vásárosnaményi, aki a szomszédos paptársai sorsáról is hírt ad.¹⁶ A Nagybánya környéki harcokról dr. Melau Ferenc számolt be. Mint leveléből kitűnik, a szovjet hatóságokkal kezdetben nem volt különösebb gondja, mivel azok szívélyesen viselkedtek vele.¹⁷

Szinfalu környékén hevesebb harcok folytak. A plébánia pusztulásáról is beszámol a helyi plébános, megemlítve az eltávozottak létszámát is.¹⁸ A Csenger környéki

⁴ *Béke poraikra. II.* Szerk. Bús János, Szabó Péter. Budapest, 2001. 93.

⁵ Szatmári Püspöki Levéltár, Protokollumok, (a továbbiakban Sz. P. L.) 1977/1944, 3057/1944, 3550/1944.

⁶ Sz. P. L 3072/1944.

⁷ Sz. P. L 3056/1944,3226/1944.

⁸ Lásd az 1. sz. dokumentumot.

⁹ Lásd a 2. sz. dokumentumot.

¹⁰ Lásd a 3. sz. dokumentumot.

¹¹ *A múltat be kell vallani...*, 2006, 22.

¹² Lásd 4. sz. dokumentumot.

¹³ Lásd 5. sz. dokumentumot.

¹⁴ „...Szinfalu róm. kat. plébánia csaknem teljesen kihalt. A sváb lakosság 2 családot leszámítva, amelyek betegség miatt maradtak vissza, de már összehapoltak az útra, mind elment a faluból. Róluk nem tudok semmit...” Sz. P. L 3830/1944.

¹⁵ Lásd a 6. sz. dokumentumot.

¹⁶ Lásd a 7. sz. dokumentumot.

¹⁷ Lásd a 8. sz. dokumentumot.

¹⁸ „...A plébániát a honvédek belőtték gránáttal, a Wertheim-féle vasszekrény ajtaját is belőtték, benne vannak az irattári okmányok. Pénz nem volt benne. Az anyakönyveket Brendli István lelkész elvitte a templomi berendezéssel együtt. A plébániát teljesen kirabolták, lakhatatlanná tették. A folytonos lövöldözés miatt a plébánia és a templom meg sem volt közelíthető... Szinfalu teljesen ki van rabolva. Termények, bútorok, gazdasági- szálló-felszerelések, ajtók, ablakok leszerelve, elhordva. Desolatio magna. November

falvak viszonylag kisebb károkkal megúszták a harcokat. Inkább a hidak, a vasuti pályák, az ipari épületek pusztultak el.¹⁹ Tiszaszalka körüli ágyúzásokról és az átvonuló német, magyar, majd szovjet és román csapatokról ír a helyi plébános, beszámolva a Felvidékről származó papok elmeneküléséről.²⁰

A megszálló szovjet csapatok garázdálkodásairól, illetve kegyetlenkedéseiről többen is beszámoltak. Több helyütt a lerészegedett katonák bántalmazták a védelem nélküli civil lakosságot. Nőket erőszakoltak meg, ha valaki útjukba állt, azt megölték. Ilyen borzalmakról számol be a mezőfényi plébános is.²¹ A szovjet katonák „zabálásáról” illetve az emiatt meghalt szembeszegülő papokról ír a csengeri plébános.²² Ugyancsak a szovjet csapatok fosztogatását mutatja be a tiszaszalkai plébános, megemlítve hogy ezt már a megszálló hatóságok is kutatni kényszerültek.²³ Voltak helyek, ahol nem történtek atrocitások. A nagykarolyi piarista rendház megúsza az átvonuló csapatok látogatását.²⁴

A svábok deportálása

1944 decemberében a szovjet kormány elhatározta a kelet-európai németek Szovjetunióba deportálását. Ennek keretében a 18 és 50 év közötti német férfi és női lakosságot Romániában, Magyarországon, Jugoszláviában összegyűjtötték és deportálták.²⁵ Az akció előkészületéről kétségbeesett tudósítást küldött a püspökségnek 1944. december 28-a és 31-e között Szaniszló, Józsefháza, Mezőfény, Kálmánd, Krasznaterebes plébánosa.²⁶ A krasznaterebesi jelentésből kitűnik hogy a helyi hivatalnok túlbuzgósága sok szenvedést okozott az ottani lakosoknak.²⁷

A Szatmár megyei svábok deportálása 1945. január 3-án kezdődött és január 16-ig tartott. A deportálásokról több *Historia Domus*-ban is beszámolnak a plébánosok. Több plébános levélben is beszámolt a történekről. Csanálosról Tillinger plébános épp az összesedés pillanatában írta meg a beszámolóját.²⁸ Később beszámolt deportált híveinek létszámáról is.²⁹ Mezőpetriből a német érzelműek már 1944 őszén elmenekültek a német hadsereggel. Az ott maradó sváb lakosság el kellett szenvedje a deportálás borzalmait.³⁰ Az

19-i népszámlálásom szerint Szinfaluban volt 70 szinfalui, 69 alsóhomoródi lélek. Családok szétszakítva egymástól, ma sem tudják, ki merre van...” Sz. P. L 3830/1944.

¹⁹ Lásd 9. sz. dokumentumot.

²⁰ Lásd 10. sz. dokumentumot.

²¹ „...szentmise alatt megérkezett 5 orosz és a templom mellett lévő házban, ahol Máncz János is volt – lévén szülőháza – telepedtek meg. Első szavuk volt: bort! Kaptak és ittak. Rövid időn belül berúgtak. Jánost rettenetesen megkínózták (a revolvert hol szívének, hol szájába tartották) és a 2 órára litániára összegyűlt híveket figyelvén egyszer csak az egyik átrohan a templomba és – ahogyan mondják – a pópát kereste.... A nagy tódulásra a község háza előtti örök odasiettek a templomhoz és Betuker Pál íj, mint nemzetőr bement a templomba, hogy csitítsa az oroszot. Próbált vele szépen beszélni (persze magyarul), ez azonban először 3 pofont adott neki, majd amikor erre el akart futni, hátbalötte. Betuker az ajtóig támolygott és ott a lépcsőn összeesett. Erre az orosz elment és én hamar provideáltam, de azonnal elmentem Csomaközre. Utána és előtte még egy asszonyt löttek agyon, akiket provizio és pap nélkül földeltek el. Nagyobb erkölcsi sérülés nem fordult elő, mert amint említettem, elbújtak a leányok és az asszonyok.... Mezőfény, 1944. dec. 17 Márton József, plébános.” Sz. P. L 3832/1944.

²² Lásd a 9. sz. dokumentumot.

²³ Lásd a 10. sz. dokumentumot.

²⁴ „...Semmi bántódásunk nem történt, úgy hogy őszintén mondhatom: az uralomváltozásban kellemesen csalódtunk. Igaz, hogy amikor elhatároztuk a maradást, a kilátások sokkal sötétebbek voltak. De a magam részéről mégsem hőstettnek tekintem a kitaratást, hanem elemi kötelességnek.... 1944. dec. 22., Gyulai László, piarista lelkész” Sz. P. L. 26/1945.

²⁵ *Niemand weiss warum*, Ravenburg 1995.

²⁶ Sz. P. L 3779/1944, 3818/1944, 3822/1944, 3823/1944, 3829/1944.

²⁷ Lásd a 11. sz. dokumentumot.

²⁸ Lásd a 12. sz. dokumentumot.

²⁹ Lásd a 13. sz. dokumentumot.

³⁰ Lásd a 14. sz. dokumentumot.

erdődi deportálásokról, illetve arról, hogy egyházi személyzet nélkül maradt, Gábriel János lelkész számolt be.³¹ A színérváraljai esperes lesújtó képet nyújt az esperesi kerület kiürüléséről, illetve, hogy sok helyütt szláv nevű híveit is elvitték.³²

Több papot vittek el híveikkel együtt. Marhavagonból kidobott papírdarabon számolt be deportálásáról, illetve a szerelvényen tapasztalható szállítási viszonyokról Péter Sempsey Gellért.³³ A deportáltak lelki ellátására kér felhatalmazást, útban Oroszország felé, a velük tartó Monostori Ferenc, madarászi plébános.³⁴ A Szatmári Püspökség minden befolyását latba vetette a deportáltak leállításáért. Ez ügyben küldte átiratát a Szatmári Katonai Parancsnoksághoz. A memorandumot átadó bizottságról, illetve annak eredményéről Scheffler püspök visszafogott levelében számolt be.³⁵

Időközben a deportáltak tovább folytak. A szerelvények elindultak a Szovjetunió felé. Papjai elbocsátását kérte újból a püspök a szatmári szovjet területi parancsnoktól.³⁶ Közbenjárásáról beszámolt a nagybányai Beliczay lelkésznek, egyúttal felhatalmazva, hogy helyettesítse az onnan deportált plébánost.³⁷ A közbenjárások kudarcairól számol be Magyar Bálint szaniszlói plébános, keserűen állapítva meg hogy „*a Péter eddig nem jött vissza...*”³⁸

Végül sikerült a deportált papok egy részét – akiket még útközben elértek – hazahozatni. Erről egy későbbi levél számol be. A deportálás után kiürült falvak maradtak. Nem maradtak itthon csak az öregek és a gyerekek. A krasznabélteki esperes hüen ábrázolja a helyzetet levelében.³⁹

A deportáltak érdekében próbáltak a Szovjetunióba menni Tyukodi Mihály és Rényi Ferenc, a két fiatal segédlelkész. Válaszában Scheffler püspök megállapította hogy a szándék dicsérendő, de a végrehajtás nem látszik kivitelezhetőnek.⁴⁰

A román és szovjet közigazgatás alatt zajló események

Az 1944. októberében a megérkezett román katonai hatóságok megkezdtek felkutatni a hazaszökött és elrejtőzött helybéli katonákat. Az így megtalált férfiakat (honvédeket és leventéket) fogságba vitték. Ilyen összegyűjtések voltak Csanáloson, Szaniszlón, Börvelyben, Szilágypérben, Lelén, Gencsen, és másutt is. Nagyon sokan közülük később a brassófldvári, temesvári, focsani-i, vagy a Krím-félszigeti feodosziai fogolytáborokban pusztultak el.⁴¹ A szaniszlóiakról a helyi plébános leírja hogy a leszerelési irat hiánya miatt vitték el a katonaköteleseket.⁴²

³¹ „Darabánt József kántoromat f. hó 5-én deportálták. Az orgonálást helyette vállalja Égli Cecília tanítónő, a gyermekeket Edit nevű VII. gimnazista leánya tanítja. Ugyanakkor deportálták Kühn János harangozómat, kit 12 éves Lajos fia helyettesít. Deportálták Ritli János templomgondnokot, őt Mellau Lajos egyházközpont helyettesíti. Deportálták a vincelléremet és a feleségét.... Ma deportáltak további 20 híveimet. Eddig híveim közül 449 van deportálva. Tekintve azt, hogy a katonákat elvitték, a leventéket elvitték, ez jelentékeny hiány.... Erdőd, 1945. Jan. 23”, Sz. P. L 146/1945.

³² Lásd a 15. sz. dokumentumot.

³³ Lásd a 16. sz. dokumentumot.

³⁴ Lásd a 17. sz. dokumentumot.

³⁵ Lásd a 18. sz. dokumentumot.

³⁶ Lásd a 19. sz. dokumentumot.

³⁷ Lásd a 20. sz. dokumentumot.

³⁸ Lásd a 21. sz. dokumentumot.

³⁹ Lásd a 22. sz. dokumentumot.

⁴⁰ Lásd a 23. sz. dokumentumot.

⁴¹ Boros Ernő: *Mindennap eljött a halál.* Szatmárnémeti, 2002 (Otthonom, Szatmár megye 15).

⁴² „A magyar hadseregből kivált, elszakadt vagy hazatanácsolt, de leszerelési irat nélkül hazatért híveimet elvitték és azt hiszem, azok nem egyhamar jönnek haza, ha egyáltalán hazajönnek. Harmincan szobafogságban voltunk (én azonban fungálhattam mindenképpen) és hír szerint minket el akartak valahová küldeni a román csendőrök. Azonban előbb küldték el őket az oroszok. Nem tudom, ez a veszély nem tér-e vissza, ha az említettek visszatérnek. Híveinkért mi keveset tehetünk.... Reszegéről 16 derék híveimet vittek

Mivel 1944 őszén a bevonuló román csapatok nem fékeztek meg a Maniugárdisták atrocitásait, a Szovjet Katonai Parancsnokság, a helyi magyarság kérésére, illetve szövetséges nyomásra, 1944. novemberében kiharcolta a román adminisztrációt Észak-Erdélyből. Együttal bevezették a szovjet katonai közigazgatást.⁴³

A deportáltak, illetve a Németországba menekültek, javait rendszeresen fosztogatták a helyükre telepített nincstelen román parasztok. A közállapotokat jól illusztrálja a szinfalui plébános. Együttal kritikusan idézte fel a püspök válasza a pár évvel előbbi történéseket, azt hogy mennyire megzavarta egykoron a náci ideológia a szinfalui svábokat.⁴⁴ Időközben megkezdődött a polgári lakosság zaklatása és letartóztatása. A lakosság szovjetekkel szembeni kiszolgáltatottsága kétségbeejtő volt. A lakosság védelmében emelte fel szavát Scheffler püspök a városparancsnokságnál.⁴⁵ A bebörtönzötteket meglátogató Czumbel Lajos székesegyházi plébánost letartóztatják a szovjetek. Fogvatartása ellen tiltakozik a püspök.⁴⁶

A szerveződő magyar ideiglenes kormányzat munkájáról, illetve a szomszédos nagyváradi egyházmegyében történekről küldi beszámolóját a debreceni plébános.⁴⁷ A még bizonytalan államhatárokról ír nagyváradi jelentésében Schuster Béla. Együttal beszámol Vorosilov nagyszalontai látogatásáról, ami után továbbra is magyarul igazgatják a várost.⁴⁸

Az újrainduló életről és a növekvő feladatokról számol be Nagybányáról, dr. Mellau Ferenc plébános. Együttal megemlíti az újraszerveződő közigazgatást.⁴⁹ A már idézett Mellau Ferencet, 1945. februárjában, a helyi hatóságok koholt vádak alapján kiutasítják Nagybányáról. Az eljárásról beszámol püspökének. A püspök először lágyabb hangú levélben fordul a nagybányai polgármesterhez, kérve a kiutasítás felfüggesztését.⁵⁰ Mellau plébánost visszaengedték Nagybányára. De mint később látni fogjuk az őt üldözők a továbbiakban sem válogattak eszközeikben.

el a leszerelési irat hiánya miatt. Sokat jelent ez abban a kis fiókegyházban. A szatmári hídépítéshez is vittek innen embereket. Most tudják a mi embereink is, mi az a robot. Az asszonyoknak, lányoknak is be-be kell menniök Károlyba dolgozni.... Szaniszló, 1944. dec. 15-én.” Sz. P. L 3802/1944.

⁴³ A kiutasítás okaira, illetve a szovjet közigazgatásra vonatkozóan bővebben lásd: *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Szerk. Nagy Mihály, Vincze Gábor, Kolozsvár–Csíkszereda, 2004.

⁴⁴ Lásd a 24. sz. dokumentumot.

⁴⁵ Lásd a 25. sz. dokumentumot.

⁴⁶ Lásd a 26. sz. dokumentumot.

⁴⁷ „...Újpalotáról 120 férfit és nőt hoztak be s velük jelentkezett önként papjuk is, Oszvald. Krügerék ott vannak. Holmiaik értékesebb részét a rezidenciára vitették a bombázások elől, együtt vészett a többivel. Tasnádról állítólag 470 embert vittek el. Arról is hír jött, hogy Lengyel Lászlót elvitték a férfiakkal együtt Érmindszenten. Megindítottam a nyomozást.... Tegnap megérkezett Teleki és Erdei miniszterek felesége. Telekiné egy hónapi pincéröl-pincére való bujdosás után Pestről rémes dolgokat beszélnek. A véres terror mértéke minden képzeletet felülmúl. Ezerszámra végeztek ki embereket. Erős tiphus járvány van. A város több pontján ég. A hidak mind romban. A lakosság száma igen nagy. Pestet nem sokan hagyták el. A minisztériumok létszámának 75% fenn van.... A múzeumban két napi szabad zabrálás volt és a földszintjén lovakat kötöttek be. Most érkezett a hír hogy állítólag Tildy a rendőrfőkapitány.... 1945. jan. 23.”, Sz. P. L. 93/1945.

⁴⁸ „...Talán már jeleztem hogy Rác Pál nyugdíjasunk, volt sarkadi plébános meghalt. Hasonlóképpen Kálló Ferenc, volt papunk, táborig esperes, aki náci golyótól pusztult el. Csernus Mihály Oroszáján van fogságban, érintkezni vele nem lehet, egyszer egy héten küldenek neki ételt.... Most kaptam a nagyszalontai plébánostól egy március 29-én küldött értesítést, amely szerint ezen a napon Nagyszalontán járt Vorosilov, orosz tábornok, nagygyűlés volt a városháza előtt és a népszavazás a magyar közigazgatás mellett döntött. Így Nagyszalontát továbbra is magyarul közigazgatják.... Az Alapítványi Pénztár bérházát a Katolikus Körrel együtt kezdettől fogva a Kommunista Párt vette használatba, amely lassankint a Szakszervezeti Tanács helységei részére engedte át.... 1945. március 30-án”, Sz. P. L. 391/1945.

⁴⁹ Lásd a 8. sz. dokumentumot.

⁵⁰ Lásd a 27. sz. dokumentumot.

A püspök az egyházmegye helyzetéről 1945 tavaszán egy részletes kimutatást készített.⁵¹ Bár 1945 márciusától Szatmár és Máramaros megyékbe visszajött a román közigazgatás, a szatmári egyházmegye a továbbiakban is tartotta a hivatalos kapcsolatot a magyarországi egyházvezetéssel mivel a trianoni határok visszaállításáról a béketárgyalások még nem kezdődtek meg. Rotta nuncius budapesti kiutasítása után megindult a hivatalos kapcsolat a Szentszékkal, de a bukaresti nunciatura által amely a további pár évben még működhetett.⁵²

Nemsokára megkezdődött a román állampolgársággal nem rendelkező papok és tisztviselők kiutasítása Erdélyből. A hatóságok zaklatásáról számol be a fentebb idézett főesperes. A helyi kommunista hatalom, illetve a F.N.D. (Frontul Național Democrat – Nemzeti Demokrata Front) hivatali gáncsoskodásáról is beszámolt Molnár Károly.⁵³ A szovjetek által lezárt határ a továbbiakban lehetetlenné tette a kárpátaljai plébániákkal a kapcsolattartást. A papok állampolgárságának a rendezését ajánlotta fel a megalakult Magyar Népi Szövetség vezetősége. A püspök megköszönte a felajánlást, de adatokat mégsem szolgáltatott, mivel tartott attól hogy a szövetségen belül működő kommunisták esetleg visszaélnék ezekkel.⁵⁴

1945-től a Groza-kormány megkezdte az átvilágítást és bűnüldözést a korábbi tisztségviselők ellen. Erről is beszámol novemberi levelében Molnár Károly.⁵⁵ A püspök levélben fordult Groza miniszterelnökhöz, kérvén papjai szabadon bocsátását. Egyúttal feltárta a letartóztatottak valódi cselekedeteit, nem azt amivel rágalmazták őket rosszakaróik.⁵⁶ Erre a Miniszterelnöki Hivataltól részletes választ kapott.⁵⁷ Később a fent említett letartóztatottakat is szabadon engedték, miután tisztázták magukat a Népbíróság előtt. Az új román hatalom megkezdte a magyar egyházi intézmények javainak elkobzását, kisajátítását. Ahol tehetette, ezeket vagy a román egyháznak, vagy román intézményeknek juttatta. A jogsértő és az egyházat kismizmiző eljárások ellen Scheffler püspök több ízben is tiltakozott.⁵⁸ Szintén tiltakozott a püspök a nagybányai szalézies, a máramarosszigeti és nagykárolyi piaristák valamint a szalvatoriánusok elleni hatósági intézkedések miatt.⁵⁹

A székesegyházi plébániaépületet a Szovjet Városparancsnokság, mint székhelyt használta. Ennek illetve a Cecil-épületnek a kiürítését követelte a püspök a hatóságokhoz intézett levelében, rámutatva a megszállásból eredő áldatlan állapotokra.⁶⁰

Ukrán-román küzdelem Máramarosszigetért

Arra hivatkozva, hogy a Tisza bal partján, Máramarossziget környékén számottevő ukrán népesség él, Ukrajna megpróbálta felségterületét kiterjeszteni ezekre a falvakra és a városra is. Ezért 1945. februárjában Máramarosszigeten ukrán népgyűlést szerveztek, melyben a résztvevő kérték az Ukrajnához való csatolást. A helyi románság mindent megtett ennek megakadályozására. Ez a küzdelem a Groza-kormány megalakulása után eldőlt a románok javára.⁶¹ Erről számolt be később a máramarosszigeti főesperes.⁶² A bonyolult helyzetet bemutatása mellett, Molnár főesperes beszámolt a nyugatról visszatért

⁵¹ Lásd a 28. sz. dokumentumot.

⁵² Sz. P. L 575/1945.

⁵³ Lásd a 29. sz. dokumentumot.

⁵⁴ Lásd a 30. sz. dokumentumot.

⁵⁵ Lásd a 29. sz. dokumentumot.

⁵⁶ Sz. P. L 924/1945.

⁵⁷ Lásd a 31. sz. dokumentumot.

⁵⁸ Lásd a 32. sz. dokumentumot, illetve Sz. P. L 853/1945, 1873/1946, 1899-1900/1946.

⁵⁹ Sz. P. L 1062/1945, 1063/1945, 291/1945, 402/1945.

⁶⁰ Sz. P. L 1417/1945.

⁶¹ *Relatii romano-ucrainene, Istorie și contemporaneitate*, Editura Muzeului Județean Satu Mare, 1999.

⁶² Lásd 33. sz. mellékelt dokumentum.

ukránok internálásáról is.⁶³ A helyi lelkész az újrainduló magyar nyelvű oktatásról, illetve ugyancsak a Máramarossziget vidékéért folytatott ukrán-román küzdelemről számol be.⁶⁴ A Romániában maradt plébániákról, illetve az Ukrajnához kerültek sanyarú sorsáról számolt be helyzetjelentésében a máramarosi főesperes. Kitűnik a jelentésből a vallási élet újraeredése és az a tény hogy ezt egyesek már akkor megpróbálták meggátolni.⁶⁵ A mellékletben a kárpátaljai plébániák híveinek szenvedéseit ábrázoló levelek kerülnek bemutatásra: Rahó⁶⁶, Visk⁶⁷, Aknaszlatina⁶⁸, Bocskó⁶⁹, Nagyszöllős⁷⁰, Munkács⁷¹, Ungvár⁷², Dolha⁷³ és Beregszász⁷⁴.

⁶³ „...július 19-én, üzenetet kaptam Novosolov orosz fogolytáborparancsnoktól, hogy Vásárhelyi katolikus pap itt van a szigeti lágerben, és részére lehet csomagot bevinni. Érthetetlen volt előttem, hogy miképpen kerültek vissza az elszállítottak, de megörültem a hírnek.... A szigeti román hatóságok akciót indítottak, hogy a szigeti román-állampolgárságú hadifoglyokat kikérlemezze a fogolytranszportokból. Valószínűnek látszik, hogy ez sikerülni is fog. Szóváltottuk illetékes helyen, hogy a még mindig román állampolgárnak tekinthető Vásárhelyit nem lehetne-e ebbe a kiszabadítandó csoportba besorozni? Hát nem lehet, mondták az illetékesek, mivel Vásárhelyi nem szigeti lakos. Ellenben azt a tippet adták, hogy, ha Szatmáron is van ilyen akció, mely a szatmári, román állampolgársággal bíró hadifoglyokat akarja kikérlemezni fogolytáborunkból, akkor összeköttetések latbavetésével a szatmári listába lehetne Vásárhelyit becsempészni és akkor talán sikerülne a paptestvér szabadulása, ha ugyan addig még Szigeten marad az ő transzportjuk.... Itt minden napnak megvan a maga új eseménye. Most sokezer ukránt szállítanak haza Szigeten át Németországból, olyanokat, akiket a németek elhurcoltak, vagy akik a németekkel együtt elmenekültek. Ezeket az ukránokat a szigeti utcák zsidó házaiban szállásolták el és itt fogják egyéneként kivizsgálni, hogy önként mentek-e el a németekkel, vagy pedig deportáltattak. Ez a purifikáció – hír szerint – hónapokig is eltarthat és addig ezek az ukránok városunk vendégei lesznek. A határok erősen őriztetnek s rendes határvizsgálaton mennek át a gyéren átkelők. Hír szerint Szlatinán már be is lett vezetve a kolhoz-rendszer és minden ezzel-járó újítás. Tartja magát a hír, hogy Sziget is rövidesen szovjet impérium alá kerül, bár a román hatóságok ettől függetlenül intézik a hivatalos kormányzati ügyeket.... Szigeten, 1945 július 31.”, Sz. P. L. 961/1945.

⁶⁴ „...Ami az iskola kérdését illeti nagyon kemény harcot kellett vívni eddig és még most sem dőlt el. Most azonban megvan már a remény, hogy meg fog nyílani a magyar gimnázium. ...Sajnos külön katolikus gimnázium nem nyílhat meg, hanem csak magyar gimnázium. A mult héten a románok szegény apácákat akarták kitéteni az utcára, hogy ott konviktust nyissanak, mert a piarista gimnáziumot az oroszok lefoglalták kórháznak. Sajnos a román papság volt a főmozgatója annak, hogy a zárdát megkaphassák konviktusnak. Ebben az ügyben igen keményen odamondogattam nekik. Most egyelőre az ukrán mozgalom miatt ők is bajban vannak. Ma délután döntenek a magyar gimnázium ügyében az ukránok. Most olyan gyűlölködő a hangulat, hogy nem látom célszerűnek átírni a román gimnázium vezetőinek. Várom míg alkalmasabb idő köszönt be és akkor Kegyelmes Püspök Atyánknak a Piarista Gimnázium ügyében a felfogását közlöm az illetékes román vezetőkkel. Most úgy látom, hogy többet ártanék, mint használnék.... 1945. február 5-én, Kolla János plébános”, Sz. P. L. 198/1945.

⁶⁵ Lásd a 34. sz. dokumentumot.

⁶⁶ Lásd a 35. sz. dokumentumot.

⁶⁷ Lásd a 36. sz. dokumentumot.

⁶⁸ Lásd a 37. sz. dokumentumot.

⁶⁹ Lásd a 38. sz. dokumentumot.

⁷⁰ „...Kalász Géza jelenleg nagyon jó szolgálatot tehetne Ungváron, mert orosz nyelvnek tudása képessé teszi arra, hogy a hitoktatásokat ellássa. Helyét esetleg Tóth tölthetné be. Dolhán Kalász Géza mint folytonos szálla az ukránok szemében annyi üldöztetésnek lenne kitéve, hogy ez végül is nemcsak idegeinek, de a lelkipásztorkodásnak is kárára válnék... Nagyszöllős, 1945. február 22, Bányai főesperes, plébános sk”, Sz. P. L. 287/1945.

⁷¹ Lásd a 39. és 40. sz. dokumentumot.

⁷² Lásd a 41. és 42. sz. dokumentumot.

⁷³ Lásd a 43. sz. dokumentumot.

⁷⁴ Lásd a 44. sz. dokumentumot, valamint Sz. P. L. 198/1945: „...A magyar nyelvű tanításra volt ugyan valami általános rendelet: hogy a szülők kérhetik s a községi komitet ajánlatára a tanügyi kormány engedélyezi, ahol a cseh világban is volt magyar iskola. Az itteni szülők kérelmére azonban mindmáig válasz nem érkezett és úgy látom, nem is fog. Az egész rendelet csak porhintés. Különben felekezeti iskolát az ukrán kormány nem ismer. Csak mint állami iskolák szerepelhetnének, de tanítóinkat így sem igazolják.... Szolyván elég hiteles megállapításaink szerint kb. 30-35 ezer magyar testvérünk sýnylódott. Ezeknek hozzávetőleg 10 %-a pusztult el. Akik nagy nehezen hazavánszorogtak, azok is félhalottak, egymás után temetjük őket. Hajmeresztő borzalmak, amiket beszélnek. Nincs irgalom számukra. Nagy részük

A szlovákiai plébániák helyzete egyházi és állami szempontból is rendezetlen volt. Ezt jól szemlélteti a páloci plébános jelentése.⁷⁵ Szintén erről számolt be a jenkei plébános is, kérve a püspöki joghatóság átadását a kassai püspökség számára.⁷⁶

Melléklet

1. Kiléber Mihály barlafalui h. lelkész mentesítési kérvénye az SS szolgálat alól

„Főtisztelendő Egyházmegyei Főhatóság!

Mély tisztelettel jelentem, hogy folyó hó 8. reggel sorozási felszólítást kaptam szeptember 9-re ahol a sorozás lefolyt. A felhívásnak záradéka szerint karhatalommal vezették elő azokat akik a felhívásra nem mentek. Akaratom ellenére is mennem kellett...

Kérem azért mély tisztelettel a Főtisztelendő Egyházmegyei Főhatóságot, hogy a másolaton jelzett címet értesítse, hogy Kiléber Mihály ki 1913. okt. 26. született és barlafalui rom. kat. lelkész és plébániát vezet; (sorozás a szatmármegyei Szinfa községben volt) és kéri a behívás visszavonását.

A főtisztelendő Egyházmegyei Főhatóságnak,

Barlafalu, 1944. szeptember 11.

Kiléber Mihály h.

lelkész

An der bishöfliche Ordinariat Pécs wurde folgende Schreiben gerichtet:

Der Reichsführer SS

SS Hauptamt

SS Ersatzinspektion Südostraum

SS Ersatzkommando Ungarn-Budapest, 27 Juni 1944, VI. Munkácsy Mihály u. 5-7

Abt. Az. Hee/Steg.

Betr.: Einberufung von Geistlichen zur Waffen SS

Bezug: Dort von 26. VI. 1944 überbracht durch Herrn Pfarrer Haintz

An das bischöfliche Ordinariat

Pécs

Zu o.a. Betreffs wird mitgeteilt, dass die Einberufungen von Pfarrern zur Waffen SS gem. dort. Antrag grundsätzlich nicht erfolgt. Die Herrn Geistlichen sind vom Dienst in der Waffen SS zurückgestellt. Sollte der eine oder andere Herr aus Versehen eine Einberufung erhalten, so wird gebeten, diese-entweder fernmündlich oder telegraphisch-hierher bekannt zu geben, damit der Einberufungsbefehl zurückgenommen werden kann.

nyomtalanul eltűnt... 1945. március 22”, továbbá Sz. P. L 380/1945: „November 10-én letartóztatták Tóth József szerednyei plébánost s Ungvárra szállították. Azóta az ottani katonai börtönben várja további sorsát. A múlt héten Tóth Miklós segédlelkészt akarták lefogni a kórházi miséje után. Az utolsó pillanatban sikerült egérutat vennie s talán már a határon túlra menekülnie. November 12-én az utcán kapták el Mondy Miklós itteni gk. esperest, 11 kiskorú gyermek apját; házat egész éjjel feldúlták, mindenét leltározták, ő maga pedig Ungváron osztozik a többiek sorsában. Ugyanezen napokban még elhurcolták Kabáczy gk. plébánost Szerednyéről és még 2 más gk. lelkészt. Itt most főleg papi körökben általános a rémület. Senki sem tudja, mikor kerül sorba. Mindenki menekülni szeretne, ha lehetne. Beregszászban pár hét előtt a vezető ruszin embereket, a polgármestert, törvényszéki elnököt és helyettes polgármestert (ez az egy magyar) vitték el. Nincs itt már senki biztonságban.... November 15–20. között megtörtént a pengő beváltása rubelre. 1:2 és fél arányban. Személyenként 17 éven felüliek 300 R. kaptunk 750 P. fejében. A többiről egy darabka papírt. ... 1945. november 22-én, Pásztor Ferenc főesperes. ...A sok kellemetlen és fájó dolgok között még eszembe jut megemlíteni, hogy Krémer Jánost Lakárton kidobták a lakásából, plébániáját a katonaság foglalta el. Nagykapos környékén a szovjet néhány falut (Kisszelmenc, Palágy, Vajkóc) ismét bekebelezett Szlovákiából s hír szerint még beljebb akar vonulni.... 1945. december 8-án.”

⁷⁵ Lásd a 45. sz. dokumentumot

⁷⁶ Lásd a 46. sz. dokumentumot

SS Ersatzkommando Ungarn

i.v. Heermann

SS-Sturmbannführer

N.b.- Man möge sich in allen schwierigen Fällen telephonisch an den Obersturmführer von Keitz Tel:425-565/-68 wenden.

Die Geistlichen, die den Musterungsbefehl. Erhalten, sollen sich mustern und sofort aus diesen Erlass hinweisen.

Die bischöflichen Ordinariate erhalten, falls sie an das SS Ersatzkommando in diesem Sinne ein Gesuch richten, für den gesamten, betroffenen klerus der Diözese den grundsätzlichen Bescheid, den das bischöfliche Ordinariat Pécs erhielt.

Nur zur Information vervielfältigt”

„Méltóságos Főispán úr!

Tisztelettel értesítem Méltóságodat, hogy ismeretlen egyének bemondás alapján, az egyházmegyei papokat rendes katonai sorozásra állítják elő és őket a német hadsereg SS alakulatába besorozzák.

Eddig egy német és egy magyar származású papot soroztak be.

Tisztelettel kérem Méltóságodat, szíveskedjék az esetet illetékes helyen jelenteni és tájékoztatást küldeni, hogy leggyorsabban és legeredményesebben hogyan tehetem meg tiltakozásomat az eljárás ellen.

Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Szatmárnémeti, 1944. szeptember 12, Scheffler János szatmári püspök sk”

(Szatmári Püspöki Levéltár, Protokollumok, a továbbiakban Sz. P. L, 3475/1944).

2. *Manfrédi Gáspár szatmárnémeti székesegyház segédlelkészének mentesítési kérvénye az SS szolgálat alól*

„Mély tisztelettel jelentem a következőket:

Folyó hó 6-án a Magyarországi SS-Kiegészítőparancsnokságtól írásbeli felszólítást kaptam, hogy 10-én 7 órára jelenjek meg a helybéli református leánygimnáziumban sorozásra.

A felszólítást tévedésből eredőnek tartottam. A sorozásra nem mentem el. Erre délelőtt 9 órakor a Kiegészítőparancsnokság egy magyar rendőrt küldött utánam azzal az utasítással, hogy azonnal tartozok előállni. A rendőrt, aki a Székesegyház sekrestyéjének ajtajában – gyóntatnom kellett volna – adta át a parancsot, előreküldtem s a szükséges iratokkal elmentem a sorozásra. Itt a sorozást vezető magyar királyi ezredesnek feltártam helyzetemet, de ő sem tehetett semmit. Besoroztak s az SS szolgálatára alkalmasnak minősítettek, azzal a megjegyzéssel, hogy magát magyarnak valló róm. kat. pap.

A sorozásról szóló igazolványt tisztelettel csatolom.

A Nagyméltóságú Püspök úr szíves közbenjárását kérve, vagyok.

Szatmárnémeti, 1944. szeptember 13-án

Manfrédi Gáspár segédlelkész

SS Ersatzkommando Ungarn

Abt. B I. 4a

Szatmárnémeti

Igazolvány

Manfrédi Gáspár szül. 1915. IX.6 Szatmárnémeti, lakik Szatmárnémeti, Anyja neve Paládi Mária Szatmárnémetiben a német fegyveres SS-szolgálatra alkalmasnak találtatott.

SS Ersatzkommando Ungarn, Unterschrift des Komissionleiters SS-
Untersturmführer”
(Sz. P. L, 3498/1944).

3. Szatmári püspök levele miniszterelnöknek – papok mentesítése az SS szolgálat
alól

„Nagyméltóságú vitéz Lakatos Géza vezérezredes, m. kir. miniszterelnök úrnak
Vitéz Csatay Lajos m. kir. honvédelmi miniszternek

Tisztelettel jelentem Nagyméltóságodnak, hogy a Magyarországi Német SS-
parancsnokság egymás után állítja sorozás elé a szatmári egyházmegye felszentelt és papi
működést kifejtő papjait és azokat a német hadsereg SS-alakulatában teljesítendő rendes
katonai szolgálatra besorozza.

Tudomásom van arról a folyó évi július 26-án az SS-Ersatzkommando Ungarn által
kiadott és a pécsi egyházmegyei hatósághoz intézett átiratáról, amely szerint a felszentelt
papok az SS fegyveres szolgálattól mentesítve vannak.

Mivel azonban erről a vidéki sorozó bizottságok nem tudnak, tisztelettel kérem
Nagyméltóságodat, hogy ezt a központi főparancsnokságnak tudomására hozni és a vidéki
parancsnokságokat értesíteni kegyeskedjék, hogy a további sorozásoktól tartózkodjanak, az
eddigieket pedig hatálytalanítsák.

Ezzel kapcsolatban tisztelettel megemlítem azt a nagy sérelmet, hogy papok és
világiak közül – ismeretlen egyének bemondása alapján – az SS-parancsnokság sorozás alá
von olyanokat is, akik nem német származásúak, soha magukat németeknek nem vallották,
nem voltak és most sem tagjai a Volksbundnak, sőt egyesek németül semmit sem tudnak.
Az érdekelteknek a sorozó bizottság előtt való tiltakozását figyelemre sem méltatják. Akik
vonakodnak a sorozáson megjelenni, azokat karhatalommal vezetik elő.

A szatmári egyházmegye papjai közül eddig Kiléber Mihály barlafalui lelkészt
folyó hó 7-én Szinfaluban, Szatmár megye, és Manfrédi Gáspár szatmári segédlelkészt
folyó hó 10-én Szatmárnémetiben sorozták be.

Tisztelettel kérem az ügyben Nagyméltóság sürgős intézkedését.

Szatmárnémeti, 1944. szeptember 14. Scheffler János szatmári püspök
sk”

„Főméltóságú és Főtisztelendő Dr.Serédi Jusztinián bíboros, herceg, érsek úrnak
Mély tisztelettel küldöm meg Főméltóságodnak másolatban a magy. kir.
miniszterelnök úrhoz a Német SS-parancsnokság sérelmes eljárásáról intézett átiratomat és
kérem Főméltóságod hathatós közbenjárását a visszaélések sürgős megszüntetésére és a
papok behívásának megakadályozására.

Szatmárnémeti, 1944. szeptember 14. Scheffler János szatmári püspök
sk”

(Sz. P. L, 3498/1944).

4. Mezőteremi iskola helyzetéről

„Főtisztelendő Egyházmegyei Főhatóság!

Alázatos tisztelettel jelentem, hogy Pfeifferné Lindacher Irén róm. kat. tanítónő, aki
a mi iskolánknál levő német tagozatot vezette, még a múlt év októberében, amikor a német
hadsereg visszavonult, minden bejelentés nélkül eltávozott Mezőteremről férjével együtt,
és még vagy 10 család elmenekült. Még több családot tudtak rávenni, hogy elmenjenek,
mert hiszen a „mennyország”-ba mennek, vagy 6 család azonban útközben visszatért.

Azóta a német tagozatot megszüntnek tekintettem és a gyermekek a magyar tagozatba járnak....

Mezőterem, 1945. január 14. Kuliffay Mihály esp. lelkész, iskolaszéki elnök
Tudomásul vettem.

Minden úgy végzendő, mint 1920 előtt, az erőszakos német mozgalom megindulása előtt.

Szatmárnémeti, 1945. január 30. Scheffler János szatmári püspök
sk”

(Sz. P. L, 133/1945).

5. Jelentés a szinfalui helyzetről

„Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Tisztelettel jelentem, hogy az egyházközség hívei október 10-én elhagyták a községet. Még nem tudom pontosan, hogy hová viszik őket. Egyházi intézkedéshez híven velük tartok egyelőre.

Az anyakönyveket magammal viszem. Az irattárt a Wertheim szekrénybe helyeztem el. Az összes kulcsokat Ettinger János, nyugalmazott plébános, püspöki tanácsos Úrnak adtam át.

Az ügyek további folyását később jelenteni fogom....

Szinfalu, 1944. október 11.

Brendli István lelkész”

(Sz. P. L, 3720/1944).

6. Jelentés az egyházmegyéből eltávozott papokról

„Az egyházmegyéből az orosz megszállás elől eltávozott.

Szatmárnémeti: dr. Dobos János hittanár, dr. Kuncz József tábori lelkész, dr. Lőrincz Lajos t. kanoknok, g. igazgató, Kaplonyi Gyula s. lelkész (beállt a m. hadseregbe)

Fehérgyarmati kerület: Csegöld: Flesch Nándor, Jánk: Kohányi István, Szatmárcseke: Várhegyi László tábori lelkész

Mátészalkai kerület: Tizsakerecseny: Gellért Lőrinc, Tizsaszalka: Csaba Lajos, Vitka: Juhász Ferenc, Nyircsaholy: Kondás káplán (Dobóruszka van, plébános küldte haza) Papos: Nádas László.

Nagykárolyi kerület: Mezőterem: Szólics s. lelkész (Sárosorosziban van), Csomaköz: Bársony József

Erdődi kerület: Krasznabéltek: Getlik s. lelkész (püspöki engedéllyel), Nagyszokond: Pfeiffer Mátyás (híveivel együtt Németországba ment), Nántú: Feigi Antal, Szinfalu: Brendli lelkész (híveivel együtt Ischlbe ment).

Nagybányai kerület: Józsefháza: Sándorfi János (nem személyi behívóra ment el, hanem arra a falragaszra, amely a polgári férfiakat hívta be!) Barlafalu: Kiléber Mihály (híveivel ment el Németországba) Láposbánya: Kind Ferenc Nagysomkút: Berendy József (a szatmármegyei Paposon van).

Husztai kerület: Királymező: Tempfli István (népe elment Németországba) Németmokra: Tempfli Márton (népével együtt Németországba) Dolha: Kalász Géza (beállt a cseh légióba) Huszt: Balogh Jenő átvett karmelita s. lelkész.

Szigeti kerület: Körösmező: Csaba István (faluja felégetve) Újbocskó: Faulvetter János Felsővisó: Baumgartner Alajos Aknasugatag: Luczky Ferenc

Ugocsai kerület: Halmi: Müller János Turterebes: Kassai J s. lelkész

N. B.: Szatmárcsekén van: Csiby J. erdélyi menekült lelk., Paposon van: Berendy József nagysomkuti lelk., Vitkán van: Pém József m. szalkai s. lelkész Szinfaluban van: Ettinger János ny.lelkész Józsefházán volt: Fülöp Tamás OFM, rendje visszahívta

Szatmárra, ideiglenesen Zagyva J. színérváraljai s. lelkész helyettesíti Láposbányát ellátja a nagybányai plébánia Felsővisó: dr. Bárány József maradt otthon Csegöldön: Gots József Nagyvárad egyhm. menekült pap van Jánkon: Orbán Dénes Erdély egyhm. menekült pap van Halmiba: Barna J. esperes Fuhrmann Vendel nagytarnai lelkészt küldte, akinek Nagytarnán 23 családja maradt”

(Sz. P. L, 3767/1944).

7. Ember A. plébános beszámolója a Vásárosnaményban történt eseményekről

„508/944 sz.

Miután alkalmam van az utóbbi hetek eseményeiről beszámolót adni, megpróbálom helyzetünk néhány szavas föltárását.

Rettenetes volt látni heteken keresztül a menekültek végtelen sorát látni. Először a vonat hozta Nkárolyon át az erdélyi menekülteket. Majd megérkeztek a szekeren menekülők is Erdélyből, Máramaros, Ugocsa, Bereg megyékből. Itt mentek keresztül a beszerce-vidéki németek. Találkozott az ember Huszt, nagyszöllősi ismerőseivel, jöttek Krasznaterebesről.

Okt. 11-én beállít 6 gyergyószentmiklósi apácánk, akik Szatmáron végigélték azt a borzalmas légitámadást , amelynek annyi paptestvérünk esett áldozatul s amely támadást különben magam is láhattam az utcaajtómból. Láttam a Szatmár fölött égő Sztalin gyertyákat, hallottam a ledobott bombák robbanását s félünk kellett, hogy mikor indul meg ellenünk is a támadás a fölöttünk kóválygó gépek százaiból.

Az apácák közül néhány napi itt tartózkodás után 5 tovább ment Tokaj felé, Tréfán M. Bertolda itt maradt nálam.

Majd kezdtek érkezni a menekülő papjaink is. Itt megy haza Kondás nyírcsaholyi káplán, akit a principálisa indított útnak. Majd a mezőteremi káplánunk száll meg nálam, ki szintén haza igyekszik Sárosorosziba, okt.18.

Okt. 26-án a németek megkezdik a vasúti vonal s berendezésének a robbantását, ez két napon keresztül állandóan folyik, késő este is. Okt.27-én fölrobbantják a Tisza és a Kraszna-hídját, Beregszászra már járművel sem közlekedhetünk. Ugyanez nap

Megkezdődik a támadás Namény ellen. 3 napos harc, a vége hogy okt. 29-én az esti órában megszállják Vnaményt az oroszok. A plébániára éjjel 1/2 11 órakkor jöttek be 8-an s később egy tiszt is és 5 negyed óráig tartózkodtak itt.

Úgy a németek mint az oroszok megszállása óta a templomot sem, de a plébániát sem érte semmi baj. Egyetlen ablaküveg sem tört be... A szomszédos plébániákról a következő híreim vannak:

Tszalkáról a missziós nővérek elmenekültek még okt. 20-án. Megszálló csapatoknak híre hamva sincs. Elment Csaba Lajos is és Gellért Lőrinc is. A leventéket vezették el. Kár volt papjainknak oly nagy szerepet vállalni a leventék oktatásában....

Vitkára ma megyek ki harmadszor. Onnan elmenekült a ref. lelkész. De már kint van egy fiatal káplán, aki menekülésből érkezett naményi fiatalember.... Híveim pompásan járnak templomba. Áldozóink száma megkétszereződött. Pedig nehéz most a lakást odahagyni.

Nem tudom mi az oka annak, hogy az októberi kongruát nem kaptam meg.

Vnamény 1944. november 19.

Ember A. r.k. plébános”

(Sz. P. L, 3743/1944)

8. Mellau Ferenc plébános beszámolója a Nagybányán történt eseményekről

„Méltóságos Uram!

...Október 17-én du. 1/2 5 órakor jelent meg az első orosz Nagybányán. Egész éjfélig harc volt, főképen a Hungária környékén és az Erdélyi, gr. Teleki s Bercsényi

utcákon. A cinteremben a g. keleti kis templom mellett is volt egy magyar gépfegyver és a Minorita-köz sarkán is. A Szent József Otthon körül vagy 25 magyar katona helyezkedett el. Mi lementünk a pincébe és ott töltöttük az éjszakát.... Éjfél körül csendesedett a harc, de azért csak reggel 6-órakor jöttünk fel a pincéből.... Éppen borotválkoztam, amikor az első orosz bejött a plébániára. Egy tiszt volt, szállást keresett a vezérő ezredesnek. A Jó Isten küldte hozzánk. Három szobámat lefoglalta, mert az ezredes a feleségével együtt jött. Én szerencsémre tudok egy kicsit beszélni is velük. Most jót tett a szlovák tudományom. Az ezredest meghívtam ebédre. Elfogadta a meghívást és hozott magával egy másik ezredest és egy alezredest, később jött egy százados is aki jól beszélt németül. Ez volt a szerencsém, hogy nálam lakott az ezredes, mert így semmi bántalom nem érte a plébániát. Semmit sem vittek el tőlünk. Mindjárt közölték velem, hogy lelkipásztori munkánkat úgy végezhetjük, mint eddig. A templomok bántalmazása a legszigorúbban meg van tiltva.... Az ezredes kért, hogy hirdessem ki a templomban a híveknek, hogy ezután is járhatnak templomba úgy, mint eddig...

Kezdjük meg az iskolákat is úgy, mint eddig... Én mindjárt összehívtam a városházára néhány megbízható magyar embert minden társadalmi osztályból és megbeszéltük a teendőket. Felszólítottam a tanítókat, hogy kezdjék meg a tanítást az iskolákban magyarul, mert ha mi nem kezdjük meg, akkor megkezdik a románok. Azután összehívtam a plébániára a magyar vezető embereket és néhány iparost és munkást és megalakítottuk a magyar tanácsot s minden nap inspekciót tartunk a városházán, hogy azonnal értesüljünk mindenről, ha szükség van rá. Kapcsolatot kerestem a kommunista párttal és sikerült kiverekednünk, hogy a város vezetője dr. Koncz Árpád maradt továbbra is, kinek a polgármester eltávóazása előtt a város vezetését átadta. Ő főügyész volt a városnál. A románok szerették volna dr. Miklét polgármesternek de sikerült megkontráznunk. Úgy hogy a vezetést nem sikerült átvenniük.... Hogy később mi lesz, azt nem tudom... Most tanulok románul... Igen még érdekes, hogy felkeresett egy GPU százados, kitűnően beszélt németül és kérdezte, hogy nem történt-e nagyobb zavarás és sérelem nálunk? Megköszöntem érdeklődését és mondtam, hogy senki semmi nagyobb baj nálunk nem történt. Beszélgettünk aztán sok mindenről – főképen az oroszországi és az itteni vallási viszonyokról. Nagyon szívélyes hangon folyt a diskurzus és melegen búcsúztunk el egymástól... A plébánián minden úgy folyik, mint régen. Az építkezést is folytatjuk. Megkérdeztem az ezredest hogy szabad-e építeni s mikor bíztatást kaptunk tőle, azonnal hozzáfogtunk az építkezéshez. Minden du. 2-4-ig, diákok is (10-15) dolgoznak az építkezésnél, mert nehéz munkást kapunk.

Egy hónap múlva, azt hiszem, készen leszünk a templommal. A Jóisten különös kegyelme van velünk. Az építkezési anyagokból az oroszok semmit sem vittek el eddig, pedig raktárakból ugyancsak sok építőanyagot visznek el....

Most már csak a megélhetés lesz nehéz. Nincs készletünk a télre, nem lehetett és most már nem lehet beszerezni semmit.... De majd megsegít a jó Isten... Isten kegyelméből jól vagyunk.

Mély tisztelettel és kézcsókkal vagyok.

Nagybánya, 1944. november hó 4-én

Dr. Mellau Ferenc plébános”

U. I. ...Szerdán, nov. 15-én, miután meghallottam, hogy a nagysomkúti lelkész úr is elment. Kimentem Nagysomkútra... A templom ablakai betörték mind. A közelben lévő hidat robbantották fel a németek és a légnyomás betörte az ablakokat. A miseruhákat és az anyakönyveket, amelyeket a templom kriptájába rejtettek, kidobálták az esőre, részben eltépték s most a szellős templomban vannak kiterítve, hogy megszáradjanak...

Nagybánya, 1944. november hó 20-án
plébános”

Dr. Mellau Ferenc

(Sz. P. L., 3755/1944).

9. Gyulai Mihály csengeri plébános beszámolója

„Kegyelmes Atyám!

Igazi atyai jósággal és főpásztori melegséggel méltóztatott fiúi kötelességemre figyelmeztetni lekötelező, szeretetre méltó soraival. Megdöbbsent annyi papunk oly szomorú halála. Majd a hadrakeltek, menekültek, a fajiságot túlzásba vivők és most az elhurcoltak nagyszáma.

Bár a püspökségünk integer maradása körünkben nagyon boldogító. De a jó sváb hívek elvitele, valamint a megkötött fegyverszünet szerint az összes németek kiadása aggasztó jelenséggé fajulhat. Hátha átviszik mindenkire, akit német származásúnak állapítanak meg?

Kegyelmes Atyám! Talán a bajok özöne közt én, és népem úszta meg legkönnyebben a csapások árvizét. Szabad legyen röviden beszámolni róla. A bombázás nagyon érte vidékünket és csodálatos, a Németh tanya kárán kívül semmi se érte falunkat. Így Pátyod, Porcsalma, majd közelebbi és távolabbi községeink mind kaptak. Mi csak talán összesen 3 légibombát kaptunk. Igaz, a kivonulások alkalmával a Szamos hídja és még más 3 híd, majd 3 malmunk, vasutunk teljesen tönkrement. Szuhányi Feri bevonult, családja elmenekült és most minden dolga szabadpréda lett. A parancsnokság házába települt. Mint járási székhelyet, minket eléggé megülnék....

Házamban a szatmári bombázások óta állandó német, magyar tisztak vettek felváltva lakást. Majd az okt. 24-i kivonulás alatt du. és éjjel a holmiaim közül sok minden apróság eltűnt. 25-én a bevonuláskor délután, három csoport is akart szállást itt magának. Akiket elsőnek jóllakattam, vagy 1 tiszt és 6 katona, elvitték lovam, szerszámom felét és összes katonai holmiaimat. Kétszer fenyegetett meg egy belőlük a halállal, amiért nem adtam elő a misebort. A másik csoport igen becsületesen csak egy lámpát kért kölcsön. Mivel az átvonuló orosz tüzérezred emberei közt kellett egy itthagytok gk. levante halottat temetnem, ez alatt betelepedett egy tisztcsoport konyhájával, suszterájjal. Ezeknek ismét adtam részben enni, dohányt és fekvőhelyet. Hálából egyik emberük elvitte szekereket is.... Ugyanezen héten két ízben román tisztak laktak újra nálam. Ha érdeklő Kegyelmes Püspök Uramat, némi más papnak helyzetről is írok pár sort. Nem mindenütt folyt simán minden. Flescht utólag is halálra keresték. Bagossyra rálövöldöztek, viaskodott és ablakon ugrott ki. Bart kamarásnál kézigránát robbanás volt, káplánsebesüléssel.... A tyukodi pajtásunkat két arculütés érte, éppen Szentségeket vivén. Kohányiról nem tudom, mennyire igaz, a hívek halálhírét hallották. A csengerújfalui szomszéd gk. papot marhát hajtani hajtották és közben meglökdösték. A pátyodi gk. papról legombolták a reverendát s elvitték. A csegöldi gk. lelkészről meg a csizmát húzták le. Schmiedt Bélának internálva voltak az iskolában egy ideig. Egyházmegyénken kívül az Ónodi papot is udvarán érte a gránát. Két szabolcsi pap menekülés közben halt meg. Másik kettőt a németek vittek el, mert nem hagyták templomukat is felrobbantani. Bereg megyénkből az a hír járja, hogy beléjük oltották a tifuszt, vérhast. Volt cukormérgezés is. És néhányat emiatt az oroszok kivégeztek. A tizenkétezres halál lecsökkent ezer felülivé. Ottani papjainkról mi sem tudtunk meg semmit se...

Csenger, 1945. január 23-án,
plébános"

Gyulai Mihály,

(Sz. P. L., 118/1945).

10. Jelentés a Tiszaszalkán történt eseményekről

„Kegyelmes Atyám!

Kegyes elnézését kérem, hogy a közelmúlt eseményeiről egy kis beszámolót csak most juttatok el Nagyméltóságodhoz.

De – úgy hiszem – a sok szomorú eseményt most se késő megtudni Nagyméltóságodnak.

Elsősorban elmondom az eseményeket időrendi történés szerint:

A szeptemberi nagy repülő-támadásoknak csak nézői és bujkálói voltunk. A bombázásból nem volt részünk. Remegve néztük a nagy világosságot s félve hallgattuk a borzasztó robbanásokat szeptember 16-án is. Tudtuk, hogy Szatmár szenved, de nem gondoltuk, hogy oly végzetes következményei lesznek. Áldott legyen emléküik!

Szeptember 24-én jött egy menekülő: Szabó Dénes parajdi plébános. Nyírcsaholyban. Meg is telepedett.

Ugyancsak szeptember 24-én érkeztek németek. Ettől kezdve németek állandóan voltak itt, egészen a románok bejöveteleig.

Október 13-14-én jártak itt Bárány József és Ludescher József. Menekülők egy kis batyúval. Hogy kértem őket, menjenek vissza haza. Még nem késő! Ott a helyük! Történjék akármi! Tovább mentek. Október 18-án hazament Szólics Bálint káplánom. A felvidéki papok Trianonra számítottak. Ez vezette őket haza. Tetszésére bízom káplánomnak a választást. Megy vagy marad, amint akarja. Ment.

Október 22-től érkeztek nagyobb számmal német, majd magyar (székely) csapatok. Az utolsó német csapat október 26-án távozott. A következő reggelen óriási ágyúzásra ébredtünk. A németek Szalka felől felvették a harcot a hozzánk érkező románokkal. Az ágyúzás reggel heves volt, de gyengébben egész estig tartott. Kaptunk vagy 250-300 ágyúlövést. A pince megmentett. Halálos áldozat a község lakosai közül nem volt....

Október 27-28-29-én nagy számban megszállták a községet a román csapatok. Sokat szenvedett a lakosság. Szabad rablás, szabad erőszak a nők ellen! 27-én összeszedtek vagy 120 férfit, mert állítólag a határban egy román tisztet lelőttek. Igen, a németek! Mennyit könyörögtek, míg a román hadbíró elengedte őket.

Velem szemben nem gorombáskodott egy csapat sem. Utolsó este, mikor a németek kimentek a pincét kiürítettem. Vagy 12 hektoliter bort közprédára adtam. Persze a saját embereinknek. Részint elhordták, részint kiöntötték. Mikor a románok megérkeztek, a pince már üres volt. Nyitva állott. Olyan hamar tudta mindenki! Nem is jöttek tovább hozzám! S ez sok kellemetlenségtől mentett meg. Persze az udvar mindig tele volt katonákkal. De tekintve, hogy a felső három szobában állandóan valami román katonai bizottság tartózkodott, a katonák itt nem alkalmatlankodtak.

Orosz katona kevés járt. Egy GPU bizottság volt nálam. Katonát kerestek. Végig nézték a házat. Nem nyúltak semmihez. Pap? – kérdezte egyik. – Igen, s elmentek. Reverendában voltam. Különben reverendában jártam közöttük állandóan.

Ezután csak keresztül vonuló románok jártak itt. Sokat szenvedett e község lakossága. Minden katona tyúkot, libát, bort keresett..., no meg babát. Szegény leányok s asszonyok vagy egy hónapon keresztül bujdosnak egész éjjeleken keresztül. Az óvatosság és éberség mellett – úgy hiszem – kevés az ellenség áldozata....

De hiszen sok férfi odavan katonának. 25-30 legényt elvittek az oroszok, majd mindennap, 30-60 gazda fuvarban van napokig, legtöbbször a vasárnapokon is....

Anyagi károm a boron kívül: Elvitték a szekeremet, a lovaimat, két pár szerszámomat, napraforgó termésemet, felétették a szénámat. Két hízóm volt. Itthon veszélyes volt tartani. Elhajtattam egy mellékutcában lakó kocsisomhoz. A kocsisnál egyik beteg lett, odaadtam. A másikat illetőleg pedig sürgetett, hogy öljem le, mert a románok nagyon reá vetették a szemüket. Így felhízottan le kellett ölni...

Az iskolában sikerült két tantermet külső üvegezéssel rendbe hozni, úgy hogy azokban a tanítást december 19-én meg is kezdtük. Előbb két tanerővel. A harmadik állás

betöltése a háború miatt elmaradt. Így mostmár tanításban részesül az I-VI osztály. A VII-VIII. osztályokat is meg akartuk nyitni, de a beiratkozott 31 növendék közül csak 14 jelentkezett.

Papnövendékeink az anyagiak miatt nem tudtak elmenni. Talán, mint magántanulók júniusban, vagy szeptemberben le tudjuk vizsgáztatni...

(Sz. P. L, 196/1945).

11. Kuncz Mihály krasznaterebesi plébános beszámolója

„Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság!

Hivatkozással 411/1944 sz. betérjesztésemre Krassói János kántortanítói, pótlólag betérjesztem iratait végzettségéről

A két tantermet a román bíró kiürítette és ott tanítottunk, a kántori lakás még mindig le van foglalva és a kulcsok a román bírónál vannak... A csendőrséget az itteni román előljáróság informálta, hogy a helybéli rk. magyarság 1940-ben a magyarok bejövetele idején behatolt az ő gk. iskola épületébe, ott báloztak és az ablakokat is beverték. Ez a lefoglalás tehát retorzió akar lenni. 1940-ben tényleg voltak visszaélések és felelőtlen elemek tényleg behatoltak az üresen álló iskolájukba. De nem hatóságok.

E hó 24-én az itteni előljáróság népszámlálást rendezett híveim körében. Híveim természetesen magyarnak vallották magukat, mint mindig, sok helyen az összeírók hangosan kifejezték, tudom maguk kicsodák, maguk németek. Mit írtak nem tudhatjuk.

Kezeim közt van 1939 évben történt összeírás, amidőn az iskolás gyermekek apja nyilatkozott milyen oktatási nyelvet akarnak: Román csendőrség felügyelete alatt történt a szavazás és 116 magyar és 4 német volt. Tény továbbá hogy 106 iskolás gyermek egysem tud németül sem svábul. Mindnek anyanyelve a magyar és otthon kizárólag magyarul beszélnek. Tény továbbá hogy a német hadseregbe egyetlen férfi vagy fiú sem jelentkezett és nincsen. Két család volt beiratkozva, Jakkel István kántortanító és Löchli, azok elmenekültek. Ha ezek németek lettek volna jelentkeztek volna a német hadseregbe és elmenekültek volna.

Maradtam a legmélyebb tisztelettel,
Krasznaterebes, 1944. december 30.

Kuncz Mihály plébános”

„Szatmármegyei Főispáni Hivatalnak

A krasznaterebesi római katolikus lelkésznek múlt hó 30-án 417/1944. sz. a. kelt betérjesztéséből sajnálattal értesültem arról, hogy az orosz megszállás első napjaiban a községbe bevonult csendőrség előzetes engedélyem nélkül lefoglalta és ma is lefoglalva tartja az ottani róm. kat. kántortanítói lakást. A jelentés szerint a lakásban a falu magyar lakosságától erőszakkal elhurcolt bútorok és egyéb tárgyak vannak elraktározva! Azt is jelenti a lelkész, hogy az orosz parancsnokság által visszavonulásra kényszerített csendőrség őrmestere nemrégben titokban visszatért és az utcán rátámadt a kántortanítóra...

A csendőrorrmester elmenetele után orosz csendőrség vonult be a községbe, amely a román csendőrök és polgárőrök által lelketlenül megzaklatott híveim nyugalalmát helyreállította.

Ezzel kapcsolatban tiszteletteljesen kérem Főispán Urat, méltóztassék elrendelni, hogy:

a.) a híveimtől elhurcolt bútorokat a községi bíró azonnal adassa vissza jogos tulajdonosaiknak

b.) a kántori lakás azonnal üríttessék ki és adassék vissza jogos tulajdonosának, a római katolikus egyházközségnek használatra.

Szatmárnémeti, 1945. január 8.
püspök”

Scheffler János róm. kat.

„Főtisztelendő Helynök Úr!

Dec. 24. 1944 évben az itteni román előljáróság, aki a legnagyobb ellenszennel van az itteni rk. magyar lakosság irányában, népszámlálást rendezett... Tény hogy egy rk. hívő sem jelentkezett a német hadseregbe... Tény az, hogy a templomban évtizedek óta magyarul megyen minden. Az hogy német származásúak és nevűek, nem érv. Eisenhower tábornok német nevet visel és angol. Az itteni bíró Tatár és a legnagyobb román.

Kérem helynök urat, szíveskedjék utána érdeklődni, hogyan terjesztették be az összeírást, hogy azután megtehessek az ellenlépéseket.

Maradtam rokona az Úrban és boldog Újévet kívánva

Krasznaterebes, 1945. jan. 1.

Kuncz Mihály plébános”

„Tisztelt Lelkész Úr!

Az új népszámlálás áldozatainak ügyében személyesen jártam a vármegyei orosz parancsnokságon s a Helynök Úr Óméltósága is felhívta a szatmári Magyar Népközösség Vezetőségét, hogy tegyen meg ebben az ügyben minden lehetőt.

Nem tudom, lesz-e eredménye eljárásunknak. Imádkozzuk és vezekeljünk, hogy a Gondviselés mindent javunkra fordítson és szüntesse meg mielőbb népünk megpróbáltatását.

Oltárimáiban ajánlottan vagyok Tisztelendőségednek Krisztusban szerető főpásztora

Szatmárnémeti, 1945. január 8.

Scheffler János püspök

sk”

(Sz. P. L, 6/1945).

12. Tillinger Ferenc csanálosi plébános beszámolója

„Kegyelmes Püspök Atyám!

Dec. 27-én kelt nb. sorait megkaptam és igyekszem is reá válaszolni azért, hogy megnyugtassam Kegyelmes Urat , hogy eddig különös baj még nincs, ha csak ezután nem lesz, amitől őrizzen meg a Jóisten.

Először általánosságban számolok be: Vállaj, Aporháza és Csanálos helyén maradt; lovainkat, szekereinket és akinek kocsija is volt azt is elvitték, úgy hogy most mint az apostolok tették, mi is gyalog járunk. Testi bántódásunk egyikünknek sem volt. Híveink általában itt vannak – Csanálosról 16 család, Vállajról talán öt és Mérkről is ment a németekkel...

Csanáloson összeszedtek vagy 45 embert mint katonaszökevényt, a többi község ezt elkerülte. Hogy hova vitték a 45 embert? Azt csak a Jóisten tudja... A mérki káplán elment. A hívek általában nyugodtak, ott a sok sírás, ahol a 45 ember hiányzik, meg a 16 család ittmaradt rokonainál. Egyelőre a legkisebb zavar sincs, rendesen folynak az istentiszteletek. A szenvedés jó iskola, bizonyíték: 1943-ban 6654 áldozó volt, 1944-ben 9554.

Az iskola is folyik. A fahiány miatt egyelőre nálunk úgy, hogy egy nap az első osztály, másnap a második. A többi osztály állami iskolába jár. Ott is megy a tanítás III-IV oszt-ban. A felsőiskolások nem járnak, nincs tanító. Fiúifjúságunk nincs itthon, azokat még elvitték a magyar hatóságok... Néhány már visszazállingózott.

A borból van legnagyobb hiány. Én 34 liter híján mind kiöntöttem, mert ahol letek, ott berúgtak és igen garázdálkodtak. Pali vagy 100 litert tett el misebor címén. A hívek hoznak a dugottból misebort és eddig úgy tapasztalom szívesen.

Fiúi engedelmességgel és kézcsókkal.
Csanáros. 1945. jan. 3.

Tillinger Ferenc

U.I.: Hogy teljes legyen a beszámoló: kétszer álltam puskacsó előtt. Egyszer egy temetésen, amikor éppen azt temettem, akit lelőttek, mert feleségét megvédte a megbecstelenítéstől. Egyszer szól – keveset értek – lelőni a pópát. Megálltam – itt vagyok – erre úgy megjámorodott, hogy eljött hozzám és azt mondta: servus. Egy más alkalommal meg a pincémet kutatta végig egy, amíg ez tartott pár centire álltam mindig a puskacsó előtt, utána megvacsoráztak és egy órai időzés után eltávoztak.

Mikor be akarom zárni a levelet, folyik a gyűlés, ahol kiválasztottak vagy 2000 ifjút, hajadont, férfit és nőt. Mire? Csak a Jóisten tudja...”
(Sz. P. L, 42/1945).

13. Tillinger Ferenc plébános beszámolója a csanálosról elvitt hívekről

„Kegyelmes Atyám!

A pár nap előtt bizakodó soraira most szomorú jelentéssel kell Kegyelmes Urat felkeresnem:

Híveim közül elhurcoltak 238 egyént vegyesen, de a jövő reményét: az ifjúságot egészen. Szomorú, síró és kihalt a falu. Elment az erkölcsi tőke, akiből kellett volna az új és szebb jövőnek fejlődni és elment az anyagi tőke, a munkaerő, akik vállvetett munkájukkal gondoskodtak, hogy családjuk és egyházuk is virágozhasson. Az iskolát nehezen fogjuk tudni csinálni, mert az Igazgató-tanító is elment, kettő tanítónőt pedig szintén elhurcoltak. Krasznai és az én húgom csinálnák, de mióta ez az összeszedés tart, a gyermekek nem járnak iskolába.

Nem tudok csak szomorúságról írni, azért most befejezem és kérem a Jóistent és kérem Kegyelmes Urat is imádkozzon a megpróbáltakért, hogy hősi lélekkel viselhessük a csapást.

Fiúi hódolattal,
Csanáros, 1945. január 13.
(Sz. P. L, 69/1945).

Tillinger Ferenc, plébános”

14. Mártonházi György mezőpetri plébános beszámolója elvitt híveiről

„Kegyelmes Atyám!

Röviden jelentem a következőket:

Az októberi napokat a plébánia emberélet vesztés nélkül élte át. Mezőpetriből október első felében 52 német család (214 lélek) elmenekült. Ezek közül azonban a hírek szerint már többen meghaltak. Kisdengelegről senki sem menekült el. Asztalos Lajos itteni segédlelkész október 13-án menekült el innen, elhatározása szerint egyelőre a Tiszántúlra és onnan tovább. Így természetesen nem tudtam úgy ellátni kisdengelegi híveinket, mint eddig. De Adventben és Karácsonykor is volt miséjük. Itt az anyaegyházban is nagyon sokan gyóntak és áldoztak. A templom búcsúünnepén egyedül Bodnár Sándor ferences atya volt itt Nagykárolyból.

December elején megnyitottuk az iskolát. Tanerők: Solymos István kántortanító, Erni Mária tanítónő. Vekker Lajos a katonai szolgálatból még nem jött vissza. Iskolánk növendékeinek a száma 240 lett, mivel az állami német iskola megszűnt. Ezért tanerőül beállítottuk Sneff János állami tanítót, aki Biharszentandrásról ide felesége szüleihez jött családjával. Ő az államtól várja javadalmaztatását.

Január elején innen mintegy 200 fiú, férfi, leány és asszony ment el munkatáborba, Kisdengelegről 62 személy, Érendrédről 20, Irinyből is néhányan.

Mezőpetri, 1945. január 10. Mártonházi György, lelkész”

(Sz. P. L, 131/1945).

15. Kőrösi Károly színérváraljai esperes beszámolója az esperesi kerületről állapotáról

„Kegyelmes Püspök atyám!

Már nagyon régen várom a lehetőségét annak, hogy bemenjek Szatmárra és személyesen tegyek jelentést plébániám és kerületem ügyeiről, de sajnos, mindezideig hasztalan várom hogy meginduljon a forgalom a szatmár–nagybányai vonalon. Így hát méltóztassék megengedni, hogy egyelőre írásban számoljak be egyről-másról.

Október hó elején, illetve első felében igen sokat szenvedtünk a visszavonuló csapatoktól, kik között a fegyelem már teljesen felbomlott volt. Nem volt kihez fordulni oltalomért. A templom és plébánia udvara olyan volt, mint egy istálló. Nagy kár érte iskolánkat is, amennyiben a mellette lévő kőhidat a németek felrobbantották s ezáltal nagyon megrongálódott az iskola épülete is.

Október 22-én itthon vártuk be a bevonuló megszálló csapatokat, de már délután láttuk, hogy itthon maradásunk lehetetlen. Öt óra tájban mintegy ötven főnyi legénység lepte meg a plébániát, az összes szobákat és helyiségeket, úgy, hogy egy kis kézitáskával kellett kimennünk a hegyre, a szőlőben lévő szobánkba. Mire napok múlva lemerészkedtünk, az üres bútorokon kívül semmit sem találtunk, sem a szobákban, sem a padláson.

Most már tehát egy kicsit nyugodtabb lenne a helyzet, ha nem jött volna közbe a német nevűek elszállítása. Már a karácsonyi ünnepek nagyon szomorúak voltak, mintha éreztük volna, hogy valami megpróbáltatás vár reánk, ami aztán ugyancsak hamar be is következett. Újév és Vízkereszt között szedték össze és szállították el szegény híveimet, kb. 60-at. Minden ház egy siralomházhoz hasonlít azóta, az ember csak síró arcokat lát, amerre megy. Ilyen nevűeket is elvittek pl. mint Vavrek, Zelenák. Most ugyan olyan hírek vannak, hogy állítólag visszahozzák őket, de nehezen akarom elhinni. Adja Isten, hogy úgy legyen! Nagy hálával vették tudomásul a hívek, hogy jó Püspök Atyjok is közbenjárt érdekükben!

Ami a nagybányai esperesi kerület többi plébániáit illeti, az egyes plébániákon a helyzet a következő:

1. Barlafaluban mindössze három család maradt, a többiek elmentek a pappal együtt. A filiák érzik most legjobban a lelki vezetés hiányát, főleg Szelestyehuta és Farkasasszó. A farkasasszói jegyzőnek már régen írtam, de még választ nem kaptam.

2. Felsőbánya rendben van. Plébános és káplán a helyén. A tanítás az iskolában folyik.

3. Alsófernezelyen nincs semmi hiány.

1. Giródtótfalut ellátják továbbra is a nagybányai minorita atyák, bár házfőnöküket, dr.Gruber Ernőt elvitték deportálásra.

5. Józsefházán, volt káplánom, Zagyva Gábor helyettesíti az elmenekült lelkészt, Sándorfi Jánost, aki a legnagyobb rendetlenségben hagyta plébániáját.

6. Nagybányáról a jó és buzgó Mellau Ferenc dr.plébánost vitték el!

7. Láposbányát a nagybányai plébánia látja el. Két hetenként egyszer szállnak ki oda. Kind Ferenc lelkész úrnak semmi oka nem volt helyének elhagyására.

8. Nagysomkúton tudomásom szerint Mézmer István paptársunk helyettesít. Berendit sem értem. Miért kellett neki is elszaladni?

Hát bizony baj van mindenfelé. De bízunk a Mindenhatóban, aki majd csak jóra fordít mindent.

Színérváralján, 1945. január 24.
esperes

Kőrösi Károly

... Szegény híveidnek mond meg: sokat gondolok reájuk, mindnyájuknak és a távollévőknek mindennap lélekbe megáldom. Isten velük lesz! ... Józsefházára és Láposbányára állandóbb embert küldök, mihelyst a menekültek visszatérnek. Ezekbe a falvakba a régi lelkészt nem küldöm vissza.

jan. 30. Scheffler János s.k.”

(Sz. P. L, 159/1945).

16. P. Semptey Gellért S.D.S. vonatból kidobott értesítése

„Kegyelmes Püspök Úr!

Néhány perces csomagolási lehetőség után autóra tettem s beraktak egy marhakocsiba s utazom híveim egy részével Kelet felé.

Sajnos nem volt időm az utóbbi hónapok zavart napjai mellett mindent a legnagyobb rendben elkészíteni (elszámolások, beszámolók stb.). E hónapokban akartam mulasztásomat pótolni. De ember tervez, Isten végez!

Még annyi időm sem volt, hogy a piaristáknak átadhattam volna a dolgokat. Így atyai gondjaira bízom a kis templomunkat s ha a Jó Isten hazavezérel, új lendülettel újra kezdünk mindent.

Velem egy vonaton utaznak az érmindszenti, csomaközi plébános urak és Gilvácscról a két teológus. Velük szemben úri dolgom van. Mint orvost kihoztak a kalitkából s most az egészségügyi tehervagonban tartózkodom s az utasok testi bajainak orvoslásával kell egyelőre foglalkoznom.

Remélhetőleg ötünknek sikerül híveinket összetartani és szép lélekkel hazavezetni.

Kegyelmes Atyám imáiba ajánlva magamat elbúcsúzom igaz gyermeki szeretettel.

Bárnova, 1945. jan. 18.

P. Semptey Gellért

S.D.S.”

(Sz. P. L, 258/1945).

17. Monostori Ferenc madarászi plébános engedélyt kér esketésre

„Kegyelmes Püspök Atya!

Mély tisztelettel kérek engedélyt, hogy bárkit megeskethessek, ha nem is híveim, hanem csak rabtársak. Itt fedeztem fel egy polgárilag már megesketett ifjú párt, de egyházilag nem, mert közben az ottani plébános elmenekült. De többen megkértek, hogy a megérkezés után meg akarnak esküdni. Féltő hogy ott házasságban fognak élni ha nem esketem meg. Keresztlevél van a jelenlegi leánynál és vőlegénynél, két tanú esküvel tudó igazolni, hogy házassági akadály nincs.

Kérek ebben és mind másban hirdetések felmentését, egyben minden esetben, meghatalmazást az esketésre. Kérnék Anyakönyvi lapokat (keresztelési, házassági, temetési), hogy minden esetben levezethessem. Azt hiszem, holnap megyünk.

Kérek mindenféle felhatalmazást, szükség lehet a távolban. (Bűnök alól felmentést)

1945. január 5.

Monostori Ferenc madarászi rk.

lelkész”

(Sz. P. L, 41/1945).

18. Püspökség beadványa a Katonai Parancsonoksághoz

„Mélyen tisztelt Parancsnok Úr!

A szatmári róm. kat. püspök, helynökével, három plébániájának egyházi és világi vezetőivel együtt mély tisztelettel köszönteni óhajtja új állomáshelyén.

Mindenekelőtt hálás szívvel megköszönjük, hogy zavartalanul gyakorolhatjuk szent hitünket. Az eddigi parancsnok urak igazi jóindulattal voltak a katolikus egyházzal és annak intézményeivel szemben.

Legyen szabad ugyanazt a jóindulatot kérni a magyar nép számára, amelynek fiai vagyunk. A mi vidékünkön vegyest lagnak magyarok és románok. Sajnos, az utóbbi hetekben a román lakosság sok községben igen ellenségesen viselkedik a magyarokkal szemben, sőt tettelegességek is sűrűn fordultak elő. A parancsnoksághoz ezirányban több panasz érkezett. Bizalommal kérjük Parancsnok Úrtól népünk hathatós megvédését az ilyen atrocitások ellen.

Ezt annál inkább kell kérnünk, mert Szatmár vármegye vezetése – a népesség arányszámának tekintetbevétele nélkül –, az utóbbi napokban egészen román kezekbe került. Félünk, hogy ez az egyoldalú vezetés sovíniszta szellemű lesz és sok újabb igazságtalanságnak okozója.

Engedje meg egy konkrét kérésünk előterjesztését is, amelyet külön írásban is átnyújtok. A mi katolikus híveink között vannak német eredetűek is. Ezek 1711. után költöztek Magyarországra és nyelvben, érzelemben – majdnem mind – teljesen elmagyarosodtak. Román impérium alatt a román hatóságok minden módon vissza akarták őket németesíteni. De e nép kitartott magyarsága mellett. Emiatt sok üldözésben volt része. Most pedig az összeírásoknál ezeket egyszerűen németekként jegyzik be és emiatt hátrányos elbírálásban részesülnek. És így az történik ezzel a vallásos, szorgalmas és becsületes néppel, hogy tegnap azért büntették őket, mert nem akartak és nem tudtak németek lenni, ma meg azért büntetik, mintha németek volnának.

Nagyon örvendeneink, ha ilyen kényes kérdésekben a mi katolikus és magyar egyházunk képviselőit is kegyes volna meghallgatni. Alkalmas volna erre a székesegyházi plebános, aki kissé tud oroszul is.

Szatmár, 1945. január 4.”

„Öten voltunk a küldöttség tagjai: Püspök, Pakocs Károly, püspöki helynök, Czumbel Lajos dr. kanonok plebános, P. Schmidt Ferenc S. J. superior, P. Puskás Hugolin OFM házfőnök, Székely Ede dr. tv.tanácselnök, Bodnár Károly világi elnök, Mihalovics Istvánpolgári iskola igazgató, tolmács, Túrterebesi György ügyészünk. Gárdos Ferenc és Farkas Elek lekéselt.

A parancsnok szívesen fogadott. Jóakarattal meghallgatott, de konkrét ígéretet nem tett. Úgy látszik azonban, hogy a nemzeti surlódásokat nem fogja engedni ezt nagyon feljegyezte.

Scheffler János püspök sk.”

(Sz. P. L, 29/1945).

19. Püspökség beadványa a városi katonai parancsnoksághoz

„A szatmári Katonai Parancsnokságnak

A tegnap Parancsnok Úrnál tett látogatásom alkalmával megnyugodva vettem tudomásul magam is és a velem jött küldöttség egyházi és világi tagjai azt a megértő magatartást, amelyet a magyar egyházakkal szemben tanúsítani szíves volt.

Az igentisztelt Parancsnok Úrnak a köszöntő szavaimra adott válaszában megérezttem azt is, hogy az esetleg elkövetkező bajainkban jóakaratahoz nyugodtan fordulhatunk.

Sajnálom, hogy egy nap sem telt el azóta s máris igénybe kell vennem igentisztelt Parancsnok Úr igazságosságát és jóakarátát. A vett értesüléseim szerint rendőri, illetve katonai őrizetbe vették:

1. Monostori Ferenc madarászi plébánost

2. Schmiedt Ferenc szatmári jezsuita házfőnök, áldozópapot
3. Sommer György szatmári jezsuita, királyi katolikus főgimnáziumi tanárt
4. Dr. Melau Ferenc nagybányai püspöki tanácsos, plébánost
5. Dr. Gruber Ernő nagybányai minoritarendi házfőnököt, áldozópapot
6. Láng Lajos gilvácsi papnövendéket, aki Nagykárolyban van őrizet alatt
7. Szeibel János gilvácsi papnövendéket, aki szintén Nagykárolyban van őrizet alatt

Igentisztelt Parancsnok Úr, bizalommal kérem ezeknek az egyházi személyeknek szabadonbocsátását. Ha van ellenük komoly ok, ők alávetik magukat a rendes eljárásnak. Tudtommal azonban egyikük sem szolgált rá arra, hogy őket őrizetbe vegyék. Mind magyarság, mind szociális érzés szempontjából kifogástalan egyházi személyek, akik szerzetesi, vagy papi hivatásban a lelki és szellemi művelődésnek élnek és az emberiség javát szolgálják.

A szatmári egyházmegye papjai megelőzhatték volna ezt az eljárást azzal, hogy a visszavonuló német sereggel elmenekültek volna. De nem tették, mert az Apostoli Szentszék Rómából biztatott minket, hogy maradjunk nyugodtan helyünkön. Mi itt maradtunk, mert nyugodtak voltunk és vagyunk lelkiismeretünkben, hogy csak az emberiség javán dolgoztunk és akarunk dolgozni ezután is.

Bízom abban, hogy igentisztelt Parancsnok Úr kormányzói bölcsessége és egyéniségéből kisugárzó jóakarata meg fogja menteni a magyar katolikus hívek számára a méltatlanul elhurcolt egyházi személyeket.

Kiváló tisztelettel,
Szatmár, 1945. január 6. Scheffler János, szatmári római katolikus püspök sk”
(Sz. P. L, 11/1945).

20. A Püspökség levele Beliczay házfőnök-lelkésznek Nagybányára

„Püspökség, Beliczay házfőnök-lelkésznek, Nagybánya

Nagyon tisztelt Házfőnök-Lelkész Úr!

A nagybányai plebánia kiküldöttjétől szomorúan értesültem arról, hogy Melau Ferenc dr. plebános urat elszállították.

Érdekében, valamint dr.Gruber Ernő elszállított minoritarendi házfőnök kiszabadítására minden tőlem telhetőt megteszek.

A Vikárius Úr azonnal intézkedett, hogy az itteni magyar közösségi iroda a többi beszállított egyházmegyei és jezsuita paptestvérek érdekében járjon el az illetékes hatóságoknál.

Addig is, míg eljárásunk eredményre nem vezet, ezennel megbízom Nagytisztelendőségedet a nagybányai első plebánia vezetésével is vicarius oconomusi minőségben.

Buzgó imáikba ajánlva megpróbáltatásaink idején szegény egyházmegyénket és ügyeinket maradok Ntdőségednek Krisztusban szerető főpásztora

Szatmárnémeti, 1945. január 6. Scheffler János szatmári püspök sk,,

(Sz. P. L, 10/1945).

21. Magyar Bálint szaniszlói lelkész beszámolója

„Nagyméltóságú Püspök Atyánk!

Január 18-án írott és hozzám 20-án érkezett rendelkezései értelmében mély tisztelettel jelentem:

Simon Elezeár páter elviteléről én írtam Nagyméltóságodnak. Akkor még csak úgy hallottam, hogy elvitték, azután, megtudtam, hogy a hír sajnos igaz. A nagyváradai transzporttal elvitt papokat visszaengedték Nagyenyedről. Bélteky önként tovább ment a „mobilizáltakkal”. A váradai transzportból 5 nővért is visszaengedtek ugyanakkor. Ez biztos értesülésem. Hogy az innen indított és a Nagykárolyból indított, valamint a többi más helyről indított transzportokból visszaengedtek-e valakit, azt nem tudom. Úgy látszik, hogy nem, mert a Páter eddig nem jött vissza.

Szaniszló, 1945. febr. 2.

Magyar Bálint”

(Sz. P. L, 167/1945).

22. Weisz József krasznabélteki esperes beszámolója az esperesi kerületről

„Kegyelmes Püspök Atyám!

Legjobban szeretném szóval elmondani mondanivalómat, azonban ez a jelen körülmények között szinte kivihetetlen, azért néhány e sorban próbálom meg összesűriteni azokat.

Kegyetlen életünkről minek írnak, hisz Atyánk szintén átéli ezt! Egyedül a Jóságos Isten ad hozzá erőt, hogy ezt elviseljük. Különösen ez a január hozott reánk tenger szenvedést! Még mindig teljes bizonytalanságban vagyunk, 3 hete nap mint nap, éjjel-nappal a legkegyetlenebb gyötrelmeket éltük át szegény híveimmel. Most 3 napja látszólagos csend és némi nyugalom van, de ki tudja melyik pillanatban tör reánk ismét a veszedelem!... Plébániámról mintegy 350-400 embert vittek el, különösen az első eset volt borzalmas. Leírhatatlan! A második esetnek én is részese voltam, azonban a Jóisten segítségével mégiscsak kiszabadultam. Kegyetlen kínos volt az az idő, amelyet bent töltöttem s amikor kiszabadultam, első utam a templomba vezetett, ahova híveim zokogva bekísértek, együtt sírtunk-imádkoztunk, sohse fogom elfelejteni!...

A kerületben szintén igen szomorúak az állapotok, egy község sem kerülte el a borzalmas időket. Kezdem:

Alsóhomoród: alig 41 néhány család a községben, bár újabban kezdenek visszatérni egyes családok, pásztor nélkül.

Erdőd: mintegy 400-500 emberrel kevesedtek meg, lelkészük megvan.

Krasznabéltek: fentebb jeleztem, egymagam végzem lekipásztori teendőimet, hál Istennek bírom, az iskolában is örömmel végzem a hitoktatást.

Krasznasándorfalu: a hívek száma erősen csökkent, részben önkéntes eltávozásukkal, még a németekkel távozott egynehány család-részben mostani elvitelükkel. Lelkészük megvan.

Nagyszokondon: siralmas a helyzet, a sándorfalui lelkész úr látja el őket, miután volt lelkészük a németekkel távozott el néhány sváb családdal.

Krasznaterebes: itt is meglehetősen megritkult a hívek száma, pontosabb adatot nem tudok, lehetetlen az érintkezés, csupán hallomásból tudok egyet-mást, lelkészük megvan.

Nagymadarász: szegény lelkészt is elvitték több hívével; tudomásom szerint az erdődi lelkész úr vette őket gondozásba.

Nántű: mintegy 80-100 embert vittek el, lelkészüket is elvitték, azonban már másnap elbocsátották, elvitelkor bent volt nálam; január 14-én, vasárnap d.e. Sándorfaluba vitték, ott volt a gyűjtőállomás, de már másnap 15-én hazaengedték, amikor is ismét eljött hozzám és nálam volt másnapig, ahonnan aztán hazament.

Szakasz: innen kb. 100-120 embert vittek el, lelkészük otthon van.

Színfalva: jól méltóztatik tudni, a falu úgyszólván egészen üres, még a németekkel mentek el; a megmaradtakat és a homoródi híveket Ettinger János ny. lelkész úr látja el.

Nagyjából adhatok csak képet a kerület helyzetéről, ha a Jóisten nyugodtabb időket enged megérnünk, a legnagyobb gondossággal és szeretettel keresem fel plébániáinkat, hogy Kegyelmes Atyánkat tájékoztathassam a kerületről.

Engedelmes fiúi szeretettel,
Krasznabéltek, 1945. január 26.
(Sz. P. L, 144/1945).

Weisz József esperes plébános”

23. Székesegyház két áldozópapja, Rényi Ferenc és Tyukody Mihály kérvénye

„Kegyelmes Atyánk!

Úgy szeretnénk Kegyelmes Atyánk elé járulni, mint ahogyan fiatal szerzetesek állnak előljáróik elé, és kérik, hogy misszióba mehessenek. Ez a mi szívünk vágya is: szeretnénk missziós-útra indulni Oroszországba. Üzenetet akarunk vinni szeretteinknek; meg akarjuk őket vigasztalni szent hitünk vigasztalásával, és hírt akarunk hozni az aggódó itthoniaknak.

Jól tudjuk, hogy kérésünk szokatlan. Indokolására legyen szabad elmondanunk a következőket:

1. Százötven éves egyházmegyénk történelmének legnagyobb csapását éli át szeretett népünk. A rémséges háború legnagyobb keresztjét a mi ártatlan népünk viseli. Katolikus falvainkból ezrével hurcolták el szeretteinket. Vitték őket ismeretlen idegenbe. Barbár kezekkel szakították szét a legszentebb szálakat, amikor gyermek-embereket, és érintetlen lelkű leányokat szakítottak ki családjaik melegéből....

2. Mert ki más tudna itt vigasztalni, mint a legjobb édesanya, a katolikus Anyaszentegyház. Ő tudja a híveknek a rábizott szent misztériumok által odanyújtani Krisztust....

3. Mi ketten érzünk erre a munkára legnagyobb hivatást, egyrészt azért, mert mindketten megtanultuk valamennyire annak az országnak nyelvét; másrészt pedig munkabeosztásunk olyan természetű, hogy Püspök atyánk engedélyével könnyen lehetne bennünket nélkülözni.

Ezen indokok bátorítanak bennünket arra, hogy előterjesszük azt a kérést, hogy ez év májusában szeretnénk kimenni Oroszországba, hogy egy-két heti ott tartózkodás alatt felkeressük az ukrajnai nagyobb ipartelepeket, ahol értesülés szerint híveink dolgoznak. Módot adnánk nekik, hogy elvégezzék húsvéti szentgyónásukat és megerősítenék őket a csüggedésben az Eucharisztia szent Erejével....

Ezért imádkozunk régóta és ezt kérjük Püspök Atyánktól

Szatmárnémeti, 1945. május 4-én Rényi Ferenc és Tyukody Mihály áldozópapok

Élőszóval: Nem lehet, mert:

1. aligha kapnak engedélyt
2. hol találják meg őket
3. Van ott legalább 4 papunk
4. Paphiányunk miatt

A szándék dicsérendő. Isten felírta. A végrehajtás nem látszik kivihetőnek.

Scheffler János sk”

(Sz. P. L, 616/1945).

24. Ettinger János szinfalui plébános beszámolója

„Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr, Kegyelmes Főpásztorom!

F. évi jan. 31-én vettem küldöncöm útján mélt. Pakocs K. vikárius úrtól másolatban Excellenciádnak iratát, melyben engem a megárvult szinfalui és alsóhomoródi plébániák

lelkipásztori teendőivel megbízni méltóztatott. Szíves örömmel vállalom a megbízatást. Quantum possum, tantum eudeo.

Non recurso labore, csak félek, hogy a rendkívüli körülmények között, csupa rossz, ellenséges indulat között innen Szinfaluból nem tudom az alsóhomoródi plébánia érdekeit megvédeni.

Különösen felhívom Kegyelmes Főpásztorom figyelmét arra, hogy Szinfaluban már megkezdtek a kolonisták ideszállítását az eltávozott sváb hívek házaiba és birtokaiba. A Nemzeti Demokrata Arcvonal kormányzati programjának azonnal megoldása tervei szerint. 6. a.) Bukarest 1945. jan. 27. Alsóhomoródra vonakodnak menni, de Szinfaluban máris több család telepedett le. A kolonisták Nagybánya vidékein famunkások voltak, gazdasági felszereléseik egyáltalán nincsenek. A Szinfaluban meghúzódó alsóhomoródiakat valósággal kiüldözték házaikból, mert ezekben ajtók, ablakok vannak. Az itteni románság is megkeserítette a helyzetüket... Óh de alacsony fokon áll az élő hit és morál! Nincs irgalom, nincs igazságosság, csak szívtelen kapzsiság, gyűlölet, vak sovinizmus. Ezen sovinizmus elől menekültek kis vasutunk vasutasai.

Lopás, fosztogatás napirenden, annyira, hogy az itt lakó szinfaluiak elkeseredésükből, ha csak többen vissza nem térnek a mieink, a falu elhagyásáról tanakodnak...

A vegyes házasságok részünkről mind elvesztek. Azok, akik 1941-1944 években sok utánajárással anyakönyvileg szertartásunkra visszatértek, most 1944. nov. 1-től, -érdekből-ismét görög szertartásúakká lettek és sovinizta románok...

Szerintem hasztalan a fáradozás törvényeink szerint eljárni, gyakorlatban ezek ugyanis elvesztek szertartásunk számára. Az érdek hajhászás emberi gyarlóság.

Január első felében elhurcolt híveimről Monostori nem tudott felvilágosítást adni küldöncömnek, mert nem együtt voltak bevagonírozva...

A helybéli román gör. kat. hívek (kb. 300) is bizalommal felkeresnek. Én keresztelek, avatok, provideálok nekik. Illetékes lelkészük csak 2 hetenként jön át, Mogyorósról. Erős szervezetű középkorú pap, de nem bír végig menni a kihalt és teljesen kifosztott hosszú sváb utcán, elfogódik a szíve....

Mennyire fáj ez a látvány nekem, az ideggyengének!

Maradok szolgálatkész, engedelmes, hűséges papja

Szinfalu, 1945. március 1.

Ettinger János vicarius oeconomus"

„Tisztelt jelentését köszönöm. Mindenekelőtt vigasztalására kifejezem abbéli rendíthetetlen hitemet, hogy a hívek jó része vissza fog térni: azok is, akik ma Oroszországban dolgoznak; a németektől erővel elhurcoltak is. Utóbbiak számára azzal a nagy tanulsággal, hogy pénzért és csábításra ne üljenek fel távoli országok ügynökeinek, hanem saját Istentől rendelt itthoni lelki vezetőiket kövessék!

Eszembe jut, milyen szomorú szívvel mentem el 1943. májusában este 10-11. óra tájt a német „kulturház” előtt. A régen valóban mélyen vallásos szinfalui nép fiai és leányai kurjongattak és táncoltak ott. Néhány órája bérháztartások és a bérháztartás estéjét is tánccal töltötték – fiúk és leányok, éjjel.... Ez a mozgalom nem volt Istentől való. De ők szegények belesodrótak és olyan hamar voltak kénytelenek saját bőrükön megérezni a helytelen mozgalom szomorú következményeit. Nagyon sokat gondolok az elhurcoltakra: Mit szenvedhettek és nélkülözhettek egész télen! És most hol sínylődnek? Mit tud velük a nyomorba jutott Németország csinálni? Imádkozom, hogy egészségesen és régi mély hitükkel térjenek vissza mindnyájan....

Nem lesznek nekik jól fizetett és fizető, hitetlen és Egyházat gúnyoló prófétáik, akik éket ütnek a nép és Egyház közé. Nem lesznek Nagykárolyban olyan nevelőik, akik

gúnyolódnak a bérmáló püspök beszédén, hogy csak egy örök ország és csak egy szikla van, az Egyházé-és minden uralkodó és minden vezető belehal az Egyház üldözésébe...

Szatmárnémeti, 1945. március 8.

Scheffler János püspök sk”

(Sz. P. L, 312/1945).

25. *A püspökség beadványa a városi katonai parancsnoksághoz*

„Polgármester Úr!

Másolatban idemellékeljük a város magyar polgárságának az észak-erdélyi orosz katonai Parancsnok Úrhoz és a Szatmárnémeti város Parancsnokához intézett feliratát.

Bizalommal kérjük Polgármester Urat, mint a város lakosságának érdekvédőjét és képviselő-tényezőjét, a maga részéről is törekedjék mindent megtenni, hogy a város magyar polgárságának nyugalalmát feldúló letartóztatások véget érjenek; a felelőségre vonások a nép széles rétegeiből hivatások szerint alakítandó igazoló-bizottságok előtt történjenek és a súlyos időkben amúgyis leszegényedett magyarok lelki és anyagi zsarolása ne tegye lehetetlenné a hivatásbeli munka folytatását városunkban.

Kiváló tisztelettel,

Szatmárnémeti, 1945. január 25.

1. Ezredes, Kormányzó Úr!

2. Őrnagy, Vársoparancsnok Úr!

Szatmárnémeti város lakosságának 80%-a magyar s ennek a magyar lakosságnak túlnyomó többsége a föld népéből, iparosokból és kereskedőkből tevődik össze, akikhez járulnak a felsőbb iskolákat, egyetemet, akadémiát végzett magyarok...

Azt mindenki tudja, hogy hitlerizmust ennek a városnak magyar lakossága nem vallott; hozzá nem szegődött. Ha voltak is soraikban megtévedt emberek, azok vagy nem voltak magyarok, vagy igen kevesen voltak, s ma már nincsenek ezen a területen...

Ezért nem tudjuk megérteni, miért tartóztatnak le derék magyarokat, s tartják őket heteken, sőt hónapokon át fogságban kihallgatás nélkül s anélkül, hogy igazságot szolgáltatnának nekik...

Tisztelettel kérjük azért fogságba vetett magyar polgártársaink szabadon bocsátását, igazoló bizottságok elé való utalását s ezáltal a magyar családokban a munkához szükséges nyugalom biztosítását...

Kiváló tisztelettel,

Szatmárnémeti, 1945. január 23.”

(Sz. P. L, 82/1945).

26. *A Püspökség beadványa a városi katonai parancsnoksághoz*

„Alezredes, Kormányzó Úr!

Az Orosz Hadsereg és az Orosz Kormányzat kiváló vezetősége úgy fegyverszüneti szerződésekben, mint a megszállt területeken levő népességhez intézett kiáltványaiiban biztosította a papság és a vallások zavartalan tevékenységét. Ezt a kijelentést megnyugvással vettük tudomásul mindannyian, hívek és lelkipásztorok.

Azonban időközben a helyi rendőrhatalóságok részéről olyan intézkedések történtek, amelyek a vallások papjainak az Orosz Kormány által biztosított zavartalan működését akadályozzák.

Ilyen intézkedés történt Szatmárnémetiben, amikor a város magyar katolikus híveinek buzgó és érdemes lelkipásztorát, dr. Czumbel Lajos kanonokot február 5-én a rendőrség letartóztatta és azóta is állandóan fogságban tartja.

A letartóztatás indoka, értesülesem szerint az, hogy dr. Czumbel Lajos a magyarág köréből tömegesen börtönbe hurcolt férfiaknak a börtön-kápolnában misét tartott és az evangélium magyarázata alkalmával azt a hasonlatot mondta, hogy „úgy érzi magát, mintha az őskeresztény katakombák híveihez beszélne.” Ezt a hasonlatot egy rossz akaratú és értelmetlen fiatalember, akit a kommunista párt bizalmi embere gyanánt küldött az istentiszteletre, félremagyarázta és jelentette a rendőrségnek. A rendőrség aztán a plébánost letartóztatta.

Az Orosz Hadsereg kiváló Vezetősége jan. 12-i kiáltványában kijelentette, hogy nem hódítani jött, hanem felszabadítani; és nem jött bevezetni a szovjetrendszert, hanem tiszteletben tartja azt az államformát, amelyet itt talált és a nép-akarat óhaját.

A demokratikus elvnek éppen az a szépsége, hogy az emberi szabadságot tiszteletben tartja és annak érvényesülést szerez. Ezzel a demokratikus elvvel ellenkezik a szatmári rendőrség eljárása, amely egy lelkipásztort fogságban tart azért, mert az evangéliumot a börtönbe hurcolt magyar híveknek őszintén hirdette. Ha egy pártnak, amely a szatmári magyar népesség megkérdezése nélkül igyekszik hatalmat gyakorolni a városban, nem tetszik az evangélium független és szabad magyarázata, ennek az elintézése nem a börtön, vagyis az emberi demokratikus szabadság megsértése, hanem a meggyőzés. Sem a magyar lelkipásztorok, sem a nép nem tartozik egy politikai párt elgondolásai szerint vallását gyakorolni, az evangéliumot értelmezni. S ha a szatmári rendőrség vezetőinek egy része mégis kényszeríteni akarja a papságot arra, hogy az evangéliumot másképpen hirdesse, ez a demokratikus elveknek súlyos megsértése.

Dr. Czumbel Lajos kanonok, plébános már két hete van fogságban; a szatmári katolikus hívek tömege fölháborodással látja, hogy lelkipásztorát tőle távortartják és vallási életének szabadságát így éppen azok, akiknek kötelességük volna a vallások zavartalan működése és a vallásos nép akaratának biztosítása.

Tisztelettel kérem azért Alezredes, Kormányzó Urat: méltóztasson elrendelni, hogy a szatmári rendőrség adja vissza a szatmári katolikus nép lelkipásztorának szabadságát és tartsa tiszteletben a szabad vallásgyakorlat jogát, amelyet úgy az Orosz Hadsereg, mint az Orosz Kormány tiszteletben tartani kíván.

Kiváló tisztelettel:

Szatmár 1945. febr. 19.

Scheffler János szatmári püspök

sk”

(Sz. P. L, 260/1945).

27. *Beadvány a nagybányai polgármesteri hivatalhoz Dr. Melau Ferenc ügyében*

A nagybányai rendőrségtől folyó hó 15.-én este fél 11 órakor az alábbi szövegű kiutasító végzést kaptam:

„75/1945. Dr. Melau Ferenc Helyben. Utasítjuk, hogy f. hó 16-án reggel 8 óráig hagyja el a város területét. felebbezésnek helye nincs. Amennyiben jövőbeni politikai magatartása kifogás alá fog esni, le lesz tartóztatva. – Nagybánya, 1945. febr. 15-én, Palkovics sk. Néprendőrség Vezetője sk. Forgó (vagy Varga?) István sk. P.H.”

És ennek a rendeletnek megfelelően febr.16.-án reggel kénytelen voltam a letartóztatás elkerülése végett elhagyni Nagybányát... Alázattal kérem Nagyméltóságodat, hogy nekem valamely illetékes orosz parancsnokság által igazságot adatni méltóztassék s addig, amíg ügyem elrendeződik, szabadságot adni kegyeskedjék, hogy izgalmaimat kipihenhessem....

Felszentelt kezeit csókolva maradok Nagyméltóságodnak

Nagybánya, 1945. február 16.

Dr. Melau Ferenc p. tanácsos,

plébános”

„Kedves Polgármester Úr!

Dr. Melau Ferenc plébános úrnak kiutasítási ügyében – a hivatalos íráson kívül – teljes bizalommal is kérem szíves és hathatós közreműködését, hogy a vele történt sorozatos igazságtalanságok jóvátétessenek...

Ismerve Polgármester Úrnak helyes jogi és úri érzéseit, ismerve magyar szívét, bízva remélem, hogy a gyűlölettől sugallt deportálási kísérletnek, vagy onkolozási szándéknak és kiutasítási végzésnek helytelenségéről meg fogja győzni Melau úr rosszakaróit és mielőbb mindent visszavonni.

Ha e héten nem kapunk igazságos restitutio in integrumot és annak biztosítását, hogy Melau plébános úr – 6 heti kemény próbája után – háborítatlanul láthatja el hivatalát Nagybánán, az orosz főparancsnokságnál keresek nemcsak személyi és konkrét, de elvi sanctiot is. Azonfelül, az ügyet a pápai nunciatura útján az angol-orosz szövetségközi szerveknek tudomására hozom. Elvégre nem engedhetem a gyávaság bélyegét magunkon száradni!...

Tudom hogy ma a vezetőknek igen nehéz a helyzete de e bizalmas kérésemet így is elő kellett adnom.

Magyaros tisztelettel és igaz szeretettel köszönti

Szatmár 1945. február 19.

Scheffler János szatmári püspök sk”

„Ngs. Dr. Koncz Árpád polgármester úrnak Nagybánya

Igentisztelt Polgármester Úr!

Az Apostoli Szentszék bukaresti követének sikerült az orosz Kormányzattól kieszközölnie, hogy a szatmári róm. kat. egyházmegyének Oroszország felé szállított papjai állomáshelyükre visszatérjenek. Ezek között volt Nagybánya-város buzgó magyar lelkipásztora, dr. Melau Ferenc püspöki tanácsos is.

Amilyen örömmel értesültem arról, hogy az Apostoli Szentszék és az Orosz Kormány ebben a nehéz kérdésben megegyezésre jutott: olyan sajnálattal vagyok kénytelen tudomásul venni az Orosz Kormány intézkedésének és az Apostoli Szentszék közbenjárásának azt a súlyos megsértését, amelyet a nagybániai rendőrség vezetősége egy Schlesinger Sándor-nevű munkaszolgálatból visszatért nagybániai zsidó népközösségi tag bosszúja következtében elkövetett azzal, hogy a nagybániai magyar katolikusság lelkipásztorát a város területéről folyó hó 15-én éjjel fél 11 órakor néhány órai hatállyal kiutasította....

Értesülésem szerint ugyanis a nevezett Schlesinger Sándor egy katolikus asszonynak adta át 1944 tavaszán az értékeit elrejtésre. Az illető asszony a rendőrségtől való rettegésből átadta Schlesinger Sándor értékeit a plébániai templom sekrestyéjének egy névtelen levéllel, amelyben a plébánost kérte, hogy saját belátása szerint cselekedjék a küldeménnyel. A plébános egészen helyesen nem vállalta azok őrzését, mert a) nem tudta, hogy kiéi, b) nem tudta, hogy nem a nyilasok részéről való rászédés műve-e a kérelem s jogosan félt attól, hogy a rendőrség felfedezi az ügyet és meghurcolja őt, aki éppen a zsidóság érdekében szólalt fel a nyilas-érezelmű rendőrkapitány előtt akkor, amikor mindenki hallgatott...

Bizalommal kérem Polgármester Urat, mielőtt az Orosz Kormány illetékes képviselőjéhez fordulnék, szíveskedjék sürgősen orvosolni a Katolikus Egyház üldözését kimerítő sérelmet és tett intézkedéséről engem táviratilag értesíteni.

Fogadja Polgármester Úr kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Szatmárnémeti, 1945. február 20.

Scheffler János szatmári püspök sk”

(Sz. P. L, 222/1945).

28. *Beszámoló a püspökség helyzetéről*

„Főtisztelendő Főesperes Úr!

Addig, amíg a jelen rossz közlekedési viszonyok tartanak, a felvidéki esperesi kerületek ügyében közös leveleket fogok az ottani főesperes uraknak intézni. A mai napon Dr. Bujaló Bernátot kinevezem ungi főesperesnek

... I. Személyiek.

Még mindig kb. 20 „menekült” papunk nem tért vissza az egyházmegyébe. Február folyamán visszatért: Wieland János Borsabányára, Molnár Károly Máramarosszigetre, Tyukodi Mihály (szatmári s. lelkész lett). 9 papunk katona (2 hadifogoly), 7 ment el a németekkel, két papunkat Oroszországba vittek (Franzen, P. Semppei), más hármat Iasiból visszaengedtek (P. Gruber, Monostori F., Melau F.), 9 halt meg 1944-ben!

Ellátatlan plébániák: Kőrösmező, Felsővisó, Nagybocksó, Aknasugatag, Halmi, Nevetlenfalu, Aporháza, Barlafalu, Csegöld, Láposbánya, Perecsény.

E héten gondoskodtam 3 plébániáról: Csomaköz (Merlák F.), Avasfelsőfalu (Ágoston István), Szolyva (Getlik István). Várom Kind Imrét Aporházára. Több papunk van Pesten és Budán. Azokat hamarosan visszavárjuk. Szeretném ha húsvétkor mindenütt lenne pap.

December 24-én Zadravec ny. tábori püspök úr a Központi Papnevelőben pappá felszentelte 6 fiúkat: Árva (Nezbajló) Györgyöt, Barna Józsefet, Galambos Ferencet, Révész Gábort, Szönyi Lászlót és Vajda Imrét. Egészségesen hazajöttek és itt fejezik be tanulmányaikat. Sajnos, a szemináriumot sem Szatmáron, sem Váradon nem sikerült megnyitni. Fiaink tanáraik levélbeli irányítása mellett itthon tanulnak és Nagyváradon fognak vizsgázni. Kár, hogy felvidéki papnövendékeink is elfutottak. Ha előkerülnek, a váradi rektortól kérjenek tanácsot és nekem jelentsék hollétüket....

A felvidéken működő papjaink maradjanak ott, amíg maradhatnak. Ha Ungváron valaki nélkülözhető volna, kérek róla jelentést....

Ha ott kiutasítások lennének állampolgárság címén, igen nagy papi hiány következne be. Hozzá Felvidéken elég sok az öreg pap. Szatmáron a konviktus működik: 120 növendékkel. Sajnos, segélyt nem tudunk nekik adni, mert erre begyűlt pénzünk betétkönyvben van, amelyhez – legalább egyelőre – nem juthatunk hozzá.

Nagykárolyban a Piarista Gimnázium működik; Máramarosszigeten most nyílt meg a „magyar” gimnázium. Igazgatója Gyurácz Ferenc piarista tanár. Katolikus Tanítóképzőnk is működik.

Tavasszal a rezidencia és szeminárium romjaiból építünk annyit, amennyire anyag, pénz és munkaerő lesz, – si Dominus sedificaverit –....

Ősszel valamilyen alakban meg kell nyitni a papnevelő intézetet.

Czumbel Lajos még mindig letartóztatva. A börtönben prédikált és állítólag két meg nem felelő hasonlatot használt. Sokat jártunk és járunk ügyében három hét óta. Remélhetőleg néhány napon belül kijön....

Sok buzgó imájakat kérve vagyok Krisztusban szerető atyja

Szatmárnémeti, 1945. március 1.

Scheffler János püspök sk”

(Sz. P. L, 286/1945).

29. *Molnár Károly máramarosszigeti plébános beszámolója állampolgársági ügyéről*

„Kegyelmes Püspök Atyám!

Kiutasításom ügyéről az alábbiakban bátorodom beszámolni Nagyméltóságodnak. Félig-meddig már készülődtem a kivándorláshoz, mikor jött Nagyméltóságod levele az intervenció kilátástalanságáról. Erre meggyorsítottam a készülődés tempóját, mert Tóth

Lászlónak édesapja a Nyírségbe repatriálván, vagonot kapott és vele akartam menni én is szeptember 12-én.

E nap korán reggel azonban elmentem még a sigurancia főnökhöz, kezdettől fogva mindenben gátlómhoz s érdeklődtem nála: mi az igaz azokból a kósza hírekből, hogy december 1-ig fel van függesztve a kiutasítási rendelet foganasítása? A főnök elzárkózott a hírek igazolása elől, de mikor utaltam állampolgárságom megkérelmezésére, szokatlan jóakarattal kérdezte, hogy meddig akarok halasztást a maradásra? Feleltem: hogy holtig. Vagy legalábbis addig, míg lejön állampolgárságom felől a döntés.

Erre szokatlan jóakarattal tanácsolta, hogy azonnal írjak román kérvényt a miniszterhez s délig nyújtsam be dr. Groza Viktor itteni főkapitányhoz (jóraló, unitus, idevalósi román fiú), aki történetesen másnap reggel indul hivatalos ügyben Bukarestbe s elviszi kérvényemet. Délben találkoztam Grozával s szívesen vállalta kérelmem pártfogását. Mendelovics sigurancia főnök tanácsára azt is felemlítettem a kérvényben, hogy mint az itteni rk. elemi iskolák igazgatója és hitoktatója, a tantestület tagjának tartom magam és így jogot érzek a tanerőket megillető kivételezésre.

A döntés 7-8 nap múlva várható rendőrségi tanácsadóm szerint.

Ha ez kedvezőtlen lenne, sokak tanácsára az orosz főparancsnokhoz is fordulhatnék, aki sok sorsosomat visszamarasztott, de zs. barátaimtól kitelik, hogy ha orosz intervenciót kérek, képesek az orosz parancsnok figyelmét felhívni tavalyi bolsevista-ellenes cikkemre és ez csak ronthatna a dolgomon....

Máramarossziget, 1945. Szeptember 17.

Molnár Károly”

„... Ma beidéztek és tudomásomra hozták a megfelelő hatósághoz címzett kérvény újraindítását. Mielőtt azonban benyújtanám azt az itteni rendőrséghez, kérelmem teljesítésének javasolását ki kell eszközölnöm a Frontul National Democratic (Fenede) nevű kommunista-demokrata szervezettől, amely élet-halál ura és amely a purifikálások, állásbetöltések összes dolgait kezében tartja és intézi. Ha a Fenede vízummal látja el kérvényemet, maradhatásom engedélyezettnek vehető, de csakis ez esetben. Míg ezt a vízumot megtudom szerezni, addig kiutasításomat az idegenellenőrző hivatal nem forszírozza ... A Fenede velem szemben eddig tanúsított állásfoglalásáról csak annyit jegyzek meg, hogy tulajdonképpen az ottaniak szemében szálla az én személyem kezdettől fogva.

Megpróbálok minden lehetőt, hogy a tanév végéig halasztást kapjak. Tudniillik elemi iskolai hitoktatói maradhatási engedélyem törvényben lefektetett alapja.

A Fenede fog dönteni afelett, hogy először tanerőnek vagyok-e vehető, másodsor, hogy – még igenlő esetben is – kívánatos-e szigeti tartózkodásom?

Máramarossziget, 1945. Szeptember 21.

Molnár Károly”

„... A vízum sikerült és kérvényemet rendőrségünk át is vette, hogy Váradra továbbítsa. Hogy pedig ott nem találták meg, ennek az lehet az oka, hogy rendőrségünk nem terjesztette fel. Viszont azóta engem se zaklat. De azt sem akarja, hogy biztonságban érezzem magamat. Ez lehet magyarázata annak, hogy itt heverteti kérvényemet, hogy az elintézetlen ügyü ember idegfeszültségében tartson....

Nagyméltóságod ittléte óta nem érkezett Szigetre egyetlen deportált sem. Sundhausen bánáti kollégánk azóta türelmetlenül várja honfitársait, újabb élelmiszertömeget is kapott hazuról, de nincs hozzá fogyasztó. Nálam lakik és beteg német foglyokkal foglalkozik. Várjuk Kilébert.

A velünk szomszédos piactéri emeletes házat az ottan eddig lakó oroszok kiürítették s oda párszáz repatriáló ukrán helyezkedett el. Kertünk kerítését egykettőre feltüzeltek.

...Odaátról semmi hírünk. Gyulai Ödön – kivételesen – kapott engedélyt az átjárásra s így rendesen átjár vízentúli híveihez szentmisét mondani. Sőt járhat Trebusára is....

Az új igazgató jól forgolódik. Már 17 osztályban, öt különböző épületben tanul a 700-on felüli tanulócsereg. A múlt héten ittjárt Bukarestből a kisebbségi miniszter, néhányunk előtt nyilatkozott vármegyénk helyzetéről, postai-, élelmezési- és egyéb nehézségeiről, amiket a kormány orvosolni kíván. Ugyanakkor nyilatkozott arról is, hogy a szintén hajléktalan román fiúgimnázium megkapta a régi otthonát (piaristagimnázium), a magyar gimnázium hajlékhoz juttatására pedig utasította a prefektust. Persze minderre akkor kerülhet sor, ha az oroszok szabaddá teszik a város épületeit. Ennek pedig semmi jele sincs még....

A zsidó-gettó és zsidóvagyonok körüli dolgok miatt sok letartóztatást foganatosított a kolozsvári népbíróság kiszállott ügyésze. Városi volt főtisztviselőket s kisebbeket is. Sőt a kihallgatásra kerülő tanúk is fogdában voltak addig, míg rájuk került a sor. Ezek főtisztviselők voltak, köztük Szöllősy Tibor alpolgármesterünk is, kinek ügye tovább folytatódik, mivel a letartóztatásban maradt Hullmann Ferencet, (Rátky Béla volt helyettesét) purifikálni engedte, mint a purifikáló bizottság elnöke.

Ma várják a karácsony óta fogvatartott politikai foglyokat Váradról, kik szabadlábba helyeztetnek. Ha ki nem enged engem februárban az ukrán ügyész, talán én is csak most szabadultam volna....

Máramarossziget, 1945. November 27.

Molnár Károly

Utóirat 1945. November 28-án:

Gyulai hozta az odaáti hírt, hogy az eddigi magyarpénzt rubelre cserélték át. Azonban magános egyén csak 700 P-t adhatott be, amelyért 300 rubelt kapott. Családos egyén 1500 pengőt cserélhetett be, kapott érte 650 rubelt. Minden egyéb összegű pengő értékét vesztette. Egyházak és egyéb közületek pénzét nem cserélték be. Ezekután ha volna is eljuttatási lehetőségünk, se magyarral, se román pénzzel nem tudunk segíteni az odaátvalósi testvéreken.

Jegyrendszer van, de csak til-tul adnak reá valamit. Ellenben papok nem kapnak jegyet sem...

Sok magyar tanuló jelentkezett be az ősszel a magyar gimnáziumba és az internátusba odaátról, de nem engedik ide őket. Úgy hogy az internátusban csak hét bentlakó van.”

(Sz. P. L, 1078/1945).

30. Magyar Népi Szövetség és a püspökség közötti levélváltás az állampolgárság ügyében

„Főtisztelendő Róm. kat. Püspökségnek, Szatmárnémeti

A Romániai Magyar Népi Szövetség Országos Közművelődési Bizottságának Egyházi Ügyosztálya felkéri a Főtisztelendő Püspöki Hivatalt, hogy az állampolgárság ügyében és működési engedély elnyerése végett az egyházmegyében működő magyar állampolgárságú papokról, szerzetesekről és hitoktatókról névsorát hivatalunkba minél hamarabb megküldeni szíveskedjék.

Kolozsvár, 1945. augusztus 6.

Balogh Edgár, a MNSz országos alelnöke s. k. Kurkó Gyárfás, az MNSz országos alelnöke sk.”

„Igen tisztelt Elnökség!

... Köszönöm, hogy soraikkal alkalmat adtak arra hogy, a magyarságunkból és helyzetünkéből származó ügyeinket közösen és egyetértően szolgálhatjuk.

A magyar állampolgárságú papokról és szerzetesekről azonban addig egyelőre nem szándékozom kimutatást küldeni, míg már be nem fejeződnek a még meg sem kezdett inkadrálások.

Figyelmükbe ajánlok azonban – gyors intézkedés kieszközlésére – egy más ügyet. A szatmári egyházmegye magyar és ukrán részén nincsenek diákjainknak és papnövendékeink sajátos képzését szolgáló szakiskolák, illetve akadémiák. Ezek itt vannak Szatmáron. Szeretném, ha a Romániai Magyarok Nemzeti Szövetségének Országos Központja eljárna abban, hogy diákjaink és növendékpapjaink úgy az ukrán, mint a magyar területről legális úton, tehát megfelelő határátlépő és tartózkodási engedéllyel jöhessenek Szatmárra tanulmányaik végzésére.

A magyarság ügyét szolgáló működésükre Isten áldását kérve és magam készségét felajánlva maradok.

Szatmárnémeti, 1945. augusztus 16. Scheffler János szatmári püspök sk”
(Sz. P. L, 972/1945).

31. Miniszterelnöki hivatal válasza a püspökségnek egyes papok sorsát illetően
„Președenția Consiliului de Miniștri
Cabinetul Primului Ministru

Ca urmare la scrisoarea Eminentei Sale Domnului Ioan Scheffler, Episcop de Satu Mare, adresată Domnului Prim Ministru, avem onoarea a vă trimite alăturat, în copie, răspunsul Ministerului Afacerilor Interne-Direcțiune Generală a Poliției, Direcțiunea Centrelor de internare, Nr. 10640 din 23 Octomvrie 1945, rugându-vă să binevoiti a-l prezenta Eminentei Sale Domnului Ioan Scheffler pentru a lua la cunoștință.

București, 3. Noiembrie 1945.
Directorul cabinetului, M. Meteș

În referire la Ordinul Dumneavoastră Nr. G 903 din 13 Septemvrie 1945, avem onoare a vă raporta următoarele:

Preoții Czumbel Ludovic, Hauler Paul și Beres Andrei, au fost puși în libertate, în urma lucrărilor de verificare a dosarelor la Inspectoratul Regional de Poliție Oradea Mare.

Preoții Melau Francisc, Ionucz Paul, Gyorghopol Albert, Ornoy Paul și avocatul Kruger Eugen, au fost deferiți Tribunalului Poporului din Cluj.

Inspector de poliție, ss indescifrabil Șeful Serviciului, ss indescifrabil”
(Sz. P. L, 1412/1945)

32. A püspökség beszámolója a magyar tanügyi állami hatóságnak
„Mélyentisztelt Főigazgató úr!

A szatmári tanügyi szakszervezetnek 1945. július 13-án a szatmárnémeti magyar tannyelvű középiskolák jövőben való fenntartása ügyében tartott értekezletéből tudomásomra jutott, hogy a magyar tanügyi állami hatóság a hitvallásos jellegű középiskolák összevonását óhajtja.

A szatmári római katolikus püspökség részéről a tervezet vagy óhajtott összevonás ellen bátorkodom a következő észrevételeket megtenni:

1. Szatmárnémetiben a római katolikus egyház joghatósága alatt a következő iskolák vannak: a/róm. kat. tanítónőképző, b/róm. kat. leánygimnázium c/róm. kat.

tanítóképző és kántoriskola d/róm. kat. polgári leányiskola és ezekhez csatolom elvből e/ a kir. kat., illetve most már állami-nak mondott kat. fiúgimnáziumot.

2. Az 1. pontban jelzett intézmények mindegyike még az első román uralom idejét megelőző korból származik. Úgy nevelési, mint tanügyi szemszögből párjukat ritkítő eredményű intézmények, amelyeket a magyar katolikus társadalom nem óhajt nélkülözni

3. Minden intézetünk megfelelő létszámú növendékkal rendelkezik, úgyhogy azoknak megszüntetése a magyar művelődésnek nagy hátrányát jelentené

4. Mint egyházfőnek a legfőbb egyházi és isteni törvények értelmében kötelességem iskoláink létét a végsőkig védelmezni és, amennyiben rajtam áll, biztosítani. Azért ha volna is bennem hajlandóság, felelősségérzetem és kötelezettségem nem engedi, hogy iskoláink tevékenységének felfüggesztésébe, vagy megszüntetésébe beleegyezésemet adjam.

Ha a román állam megszüntetésre javasolt iskoláink részére nem volna hajlandó államsegélyt utalványozni, amit a jelen demokratikus irányzat mellett elgondolni nem tudok, akkor a magyar katolikus hívek fogják azt megtenni...

Szatmárnémeti, 1945. július 17. Scheffler János szatmári püspök sk”

(Sz. P. L, 853/1945).

33. *Molnár Károly máramarosszigeti főesperes beszámolója az államhatár rögzítéséről*

„Kegyelmes Atyám!

Alázatos fiúi szívvel fogadom plébánosi, főesperesi és külhelynöki reaktiválásomat. Minden erőmmel azon leszek, hogy ezekben a nehéz időkben helyt áljak és Nagyméltóságod főpásztori szándékait, parancsait megvalósítsam és várákozásaiban megfeleljek.

Többszöri kísérlet után, hogy a fegyverszüneti feltételeknek megfelelően a trianoni országhatárok állíttassanak vissza, mai fentírt napon végre sikerült Máramarosszigetet az itteni demokrata románságnak birtokba venni és ezzel a február 1.-től mostanáig tartott szovjetukrajnai uralom Szigeten és a megye korábbi román részein ma megszűnt. A volt román és a volt csehszlovák részek trianoni határai Máramaros megyében lezárattak s ezzel Rahó, Körösmező, Gyertyánliget, Aknaszlatina, Huszt, Visk, Técső Szovjetukrajnában maradtak, míg Felsővisó, Borsabánya, Aknasugatag, Rónaszék, Hosszúmező s Máramarossziget, valamint Újbocskó román impérium alá kerültek. Innen oda s onnan ide – a hírek szerint – egyelőre határátlépési igazolvánnyal lehet közlekedni. Hogy ez mennyiben módosítja az én főesperesi, helynöki és esperesi hivatali jogkörömet, ezt a jövő fogja megmutatni...

Nagyméltóságod felszentelt kezeit fiúi hódolattal csókova, alázatos tisztelettel vagyok Nagyméltóságodnak

Máramarossziget, 1945. április 9. Molnár Károly c. prépost, főesperes”

(Sz. P. L, 490/1945).

34. *Molnár Károly máramarosszigeti főesperesi beszámolója az egyház helyzetéről*

„... Alábbiakban bátorkodom megtenni félhivatalos jelentésemet Máramaros vármegyénk egyházi frontjának helyzetéről.

Körösmező. Mint korábban jelentettem, a hívek jórésze már visszaérkezett ide. Hiányát érzik a lelkipásztornak. Félt, hogy a honfoglaló pravoszlávok egyszercsak szemet vetnek a templomunkra, mely pap nélkül van. Ezért ide nagyon kellene a lelkész. A helybeli orvos felajánlotta házát és asztalát az új papnak. A hívek is minden áldozatra

készek a pappal szemben. A templom egyébként használható, csak tornyának egyik sarka sérült meg bombától. A plébániaépület lakhatatlan.

Rahó. Reszler plébános mindenéből ki van fosztva. Csak egy nadrágja maradt meg, amelyben halászgatni szokott valamikor. Éppen ez volt rajta a beözönléskor. Keveset jár ki az emberek közé, annál többet van a templomban, melyet jó hívei mindig zsúfolásig megtöltenek.

Gyertyánliget. Békebeli nyugalmat élvez a plébános. A hívek múltévi izgalma megszűnt vele szemben....

Aknasugatag. Berendyt szeretik hívei. Anyagiakban támogatására vannak. Havonta bizonyos intézményesen megállapított pénzösszegeket adnak össze fizetésükből a lelkésznek.... Míg a régi érából ottmaradt bányamérnök volt a főnök, addig Berendyt bányamunkásnak felvette a munkáslistára, jó fizetéssel. Ezért naponta 2-3 órai dolga volt a sófuvarozók ellenőrzésénél.... Jelenleg regáti ember az új főnök s ez törölte a papot a listáról....

Aknaszlatina. Ukrajnába esik. A felrobbantott Tiszahíd mellett komp közlekedik Sziget és Szlatina között. Jelenleg határátlépéssel lehet csak közlekedni, de könnyen kap írást a megbízható ember. Pénzt azonban nem lehet vinni és hozni. Rendes vonatjárat csak Szlatináról van Taraczközön, stb. Huszton, Királyházán, Miskolcon át tovább. Akik Szigetről például Szatmár felé akarnak menni, átmennek Szlatinára, ott tehervonatra várnak, mely elviszi őket Királyházáig s ott tehervonatra várnak, mely elviszi őket Szatmár felé. Szerencsés, aki ilyen „közvetlen vonatot” el tud csípni.

A szlatinai lelkészünk jól van... Tény, hogy Heveli lelkészünk is maximális áron jut ilyen módon a szükséges élelmiszerekhez. Semmi háborgatásban nincs része.

Rónaszék. A község szegénysége mintha stabilizálódott volna. Borsos Elek derűs megadással és jókedvvel veszi sorsa sanyarúságát....

Borsabánya. Viharos készüléggel járja a borsabánya-felsővisői 28 kilométeres utat minden lehető alkalommal Villand János. Mégpedig gyalogosan.... Adtam neki is 600 pengőt, mert úgy láttam, pénze nem sok van. Dolgát maradéktalanul végzi.

Felsővisó nagyon várja már új papját. Egy héttel ezelőtt küldöttség járt nálam panaszra, hogy a hazatért és hatalmon levők ... erősen molesztálják a férfi-híveket. Robotra hurcolják vasárnaponként, a sportpályát hengereltetik velük. A férfinép ki sem mer mozdulni házaikból, sőt a hegyekben bujdokolnak. Az itteni orosz-parancsnokhoz irányítottam a panaszosokat. Ott – mint ismerem a parancsnokot – eredménnyel fognak intézkedni.

Hosszúmezőn semmi baj nincsen. Szolomájer rendesen végzi munkáját.

Máramarossziget. Háborítatlanul folyik munkánk a lelkipásztorkodás terén. Impozáns úrnapi körmenetet tartottunk a főtéren. Rendőrségi engedélyt kaptunk hozzá és néprendőrségi díszőrséget, mely lenge-magyarban és szalmakalapban, vállán puskával kísérte az Oltáriszentséget. Román fiúk voltak. Másnap engem felcítáltak az orosz parancsnokságra s számon kérte az említett parancsnok-ezredes, „milyen engedély alapján” tartottuk meg a körmenetet? Mondottam, hogy a rendőrség zsidó vallású alkapitánya adott engedélyt írásbeli kérelmem ellenében.. Az ilyen kivonulási engedélyeket ugyanis – válaszolta az ezredes – itt a határzónában, ahol többféle nemzetiség van, a fegyverszüneti feltételeket ellenőrző vegyesbizottság élén ő hivatott megadni. Különben megtörténhetne, hogy ha egyik nemzetiség tüntetésre kivonul, a másik faj ellentüntetést rögtönözne s ebből zavargás lehetne. Ezért vigyáz ő a lakosok megmozdulásaira. Ezután tehát csakis őtől kérjünk körmenetre engedélyt. Ő – bár nem hisz se ördögöt, se Istent – mindig készségesen hozzájárul körmenetünkhöz, ha kell, védőleg is fellép.

Mondottam neki válaszul, hogy mi a többi nemzetiséggel nem vagyunk hadilábon, sőt úrnapi körmenetünk során, máskor, útba ejtjük a két gk. templomot is, így mutatván ki

velük való testvériségünket a vallás kérdésében. Az ezredes válasza ez volt: Van még egy harmadik nemzetiség is, amely a közelmúltban igen sokat szenvedett s félő lehetne, hogy ezek felizgulásukban egyéni akciókra ragadtathatták volna magukat. Ezért vigyáz ő a köznyugalomra... Megköszöntem neki a lojális intézkedést....

Erre a kihallgatásra nem a rendes magyartolmácsot alkalmazta az ezredes, hanem a vármegye ruténszármazású, vallásos és derék alispánját, Bokotejt, kérette magához és ő közvetítette beszélgetésünket....

Most, június 18-ra be kell írásbelileg jelenteni mindazoknak ingó és ingatlan vagyonát, akik német népiségűek, akik elmenekültek és március után tértek vissza s végre, akik 1940 óta kerültek Szigetre az anyaországból. Én ugyan február 14-én kerültem elő menekülésemből, de 1940 után jöttem Szigetre s így bejelentettem ingóságomat....

Sziget, 1945. június 17. Molnár Károly
főesperes”

(Sz. P. L, 775/1945)

35. Reszler István rahói plébános és a Püspökség levélváltása

„Nagyméltóságú Püspök Úr!

Legelőször is bocsánatát kérem, hogy nem géppel, hanem ismert rossz kézírásommal írok, de az írógépet is elvitték, röviden jelentem helyzetünket:

... Október 15-ről 16-ra történt hídrobbantás kitorpte a templom ablakait valamint a plébániáit is. Ezt részben pótoltuk. A többi rongálást a templomon és a plébánián a tavasz lehetővé teszi-e? Nem tudjuk!

Az első napokban kisebb eltűnések-lopások történtek a plébánián is de december 20-ról 21-re éjjel jóformán teljesen kifosztottak! Csak példaként hozom fel, hogy csak a rajtam levő nadrágom maradt meg....

Az összes férfiakat 18 évtől 50 évig elvitték, a többieket és a nőket is ingyen munkára viszik – semmi keresetük nincs – a legtöbbjüket kifosztották szintén és nagy adókat sóznak rájuk. Tehát nemhogy segíteni tudnának, de ők várnak segítséget....

A plébániát nem hagytam el a legkritikusabb helyzetekben sem. A rettentő hídrobbantást is itthon éltük át, amikor a hívek javarésze is a hegyekbe ment – a főutcán rajtunk kívül senki sem volt – így csak azt mondhatom mindezek dacára, hogy a Jó Isten igen őrködött felettünk.

A jövőre vonatkozólag pedig már most bátorkodom a részemre megfelelő üresedéseknél alázattal kérni kegyes jóindulatát.

Szerettem Rahót, híveimet most is szeretem! De nem-híveim igen sok keserűséget okoztak – sajnos öslakók örlik idegeinket s fokozzák a bajokat....

Teljes tisztelettel

Rahó, 1945. február 3.

Reszler István rk. plébános”

„Szomorú szívvel olvastam jelentését. De: 1. ez majdnem mindenütt úgy volt 2. Bízunk a szeretet végső győzelmében.

Éppen ezért nem szabad eltávoznia és helyét feladnia. Ha a Felvidékről a nem ott honos papok akár önként, akár kényszerből eljönnek (kb. 15-én) máris óriási paphiány lenne ott és az egyházmegye megmaradó része nem tudná őket eltartani. Éppen azért akinek szerzett javaik vannak ott, nem szabad helyüket önként feladniuk. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nyugodtabb időkben megfelelő áthelyezésekről ne lehetne szó.

Szeretettel,

Szatmár 1945. febr. 20.

Scheffler János szatmári püspök

sk”

(Sz. P. L, 240/1945).

36. Kovács Béla viski plébános és a püspökség levélváltása

„Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr!

Kéziposta alkalom adódván engedje meg hogy egy pár sorban referálhassak a viski állapotokról.

Visk az újabb változást nagyobb zökkenő nélkül megúsza. Híveim régi helybenlakók, így egy pár kivételével a nyáj együtt van. Férfi híveim közül a 18-50 évesek egy pár kivételével táborban vannak és 3 német nevű leány is. A férfiak exiliuma és más circumstanciák az itthonlevőkre spirituális szempontból igen jó hatással van....

Iskolánkat eddig megnyitni nem lehetett. Gyermekeink járnak iskolába de minden ruszinul megy. Talán a jövő héten mehetek hittant tanítani – holnap dönt a néptanács e fölött. Katolikus gyermekeim a negyedik osztálytól a mi iskolánkba járnak és egy rk. tanítónő tanítja őket. Amennyiben egy újabb intézkedés lehetővé tenné, hogy magunk is megnyithatjuk iskolánkat, úgy semmi akadályja nem volna a perfektuálásnak, mert tanítóm itt van és szívesen vállalná.

Sajnos Bustyaházáról csak lesújtót tudok írni. Az a szép fejlődésnek indult kis hitközségem teljesen szétesett, 90% elmenekült, a megmaradt kis rész idejár Viskre – egyebekben az ottani új gk. lelkész, mert a régit elüldözték hívei – gondoskodik lelki szükségletükről. A kis templom a bevonulás után exsecrálódott, amennyiben javul a helyzet benedikálandó. Az iskola teljesen feldúlva – valami közcélra van lefoglalva....

Ma hívtak a tanácsházára, mint volt anyaországit és kimutatásba vettek – törzskönyveztek. Nem tudom nem-e leszünk kiteve annak, hogy vissza zsuppolnak úgy engem, mint Gyurkát. Ameddig lehet és túrnek maradunk!

Rövid beszámoló befejezve vagyok a Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök atyámnak kézcsókoló alázatos fia.

Visk, 1945. február 16.

Kovács Béla plébános”

„Tisztelt Lelkész Úr!

Sajnálattal értesülök arról, hogy híveinek számát megapasztották az elhurcolások és iskolájában nem sikerült a magyar tanítást s hitoktatást megkezdeni. Szomorúsággal tölt el a virágzó étellel indult bustyaházi egyházközség létszámának tetemes csökkenése is, valamint a templom megszenteltségtelenítése. Alkalomadtán expiálandó.

Az anyaországiak lajstromba való felvétele nem biztató jelenség ugyan, mégis igyekezzék az esetleges kiutasításnak ellenállani azzal az érveléssel, hogy a békeszerződés megkötéséig semmi törvényes jogalapja nincs a kiutasításnak. Remélem azonban, hogy erre nem kerül a sor.

Buzgó imáiba ajánlottan vagyok Tisztelendőségednek Krisztusban szerető főpásztora

Szatmárnémeti 1945. február 19.

Scheffler János szatmári püspök

sk”

(Sz. P. L, 228/1945).

37. Heveli Antal aknaszlatinai lelkész beszámolója

„Főtisztelendő Egyházmegyei Főhatóság!

A ZsH 162§ a. 6 pontjának értelmében mély tisztelettel számolok be az 1944-ik év lelkipásztori szempontból fontos eseményeiről:

Október hó 17-19-e között a harci cselekmények közvetlen az egyházközség területén zajlottak le. Hogy életét és vagyonkáját biztosítsa, az egyházközség apraja-nagyja a bányákba vonult le, hogy ott menedéket keressen. A bányában a veszedelem idején született meg sok jó elhatározás, sok-sok jó föltétel, amely döntő kihatással volt a lelki

életre... Igéretüket be is tartották. Megnövekedett a templomlátogatók száma: a templom kicsinek bizonyul a hívek befogadására. A szentáldozások száma pedig egyenesen ugrásszerűen emelkedett.

A második esemény, amely az egyházközség lelki életében hatást váltott ki: a férfiak kötelező munkaszolgálatának elrendelése volt. Alig van család, melyet ez a rendelet ne érintett volna. A férfiak elmenetelével beköszöntött az ínség, a nyomor, a szenvedés. S a szenvedésben, megpróbáltatásban aztán a lelkek még inkább visszatáltak Istenhez.

A férfiak elmenetele éppen a decemberi első csütörtök és péntek, valamint a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét megelőző novéna idejére esett. A templom minden alkalommal zsúfolásig telve volt.

Egyházi könyvtárt létesítettünk. A könyvek közadakozásból kerültek össze.

Bízom benne, hogy a Mindenható kegyelmének a segítségével és a ZsH szellemét és rendelkezéseit követve fölépítjük minden lélekben a Szentlélek Isten hajlékát.

Aknaszlatina, 1945. január 14.

Heveli Antal lelkész”

(Sz. P. L, 205/1945).

38. Faulwetter János nagybocskói lelkész áthelyezési kérése

„Kegyelmes Uram!

Hálával vettem Kegyelmes Püspök Atyám leiratát melyben a Bocskóra való visszatérésemet méltóztatott elrendelni. Azonban sajnálattal jelentem, hogy az odavaló visszatérésem a mai körülmények között a lehetetlenséggel határos. Indokaim a következők:

Még annak idején Fiedler püspök Úr rendeletére sorozatos beszédet tartottam a kommunizmus ellen, a kommunisták most akarnak retorziót állni. Már akkor figyelmeztetett 2 zsidó, hogy hagyjak fel az ilyen beszédekkel, mert ők nem felejtenek, s valamikor visszafizetnek nekem. Hogy csakugyan számontartották beszédemet, bizonyítja az a tény, hogy a múlt év nagyszerdáján, a nagy visszavonulás idején névtelen levelet kaptam tőlük, melyben a leszámolásra figyelmeztettek.... A megszállás első napján az ottmaradt intelligenciát letartóztatták, engem is kerestek, tehát leszámolni akartak velem is...

Én úgy látom, a bocskói híveim és Révész József gondnok értesítése alapján, hogy az odavaló visszatérésem a letartóztatást vonná maga után, újra megkezdődne a Kálváriám, melyet már koromnál fogva, a sok embertelen kínzás után szervezetem már nem bírna ki. Én még dolgozni szeretnék a lelkekért. Ha azonban méltóztatik ragaszkodni előbbi rendeletéhez, feláldozom magam...

Szeretnék más plébániára kerülni és erősen remélem hogy kérésemet méltóztatik helyesíteni.

Kérésemet ismételve maradtam az Úrban legkisebb fia.

Nagyszöllös, 1945. február 10.

Faulwetter János lelkész”

(Sz. P. L, 204/1945).

39. Sörös János munkácsi plébános beszámolója

„Méltóságos Uram!

Itt vagyok Munkácson, missziós úton; Szolyván voltam fent. Ott szomorú a helyzet. A templom megszenteltségtelenítve, kifosztva. Tegnap szenteltem újra. A hívek a legnagyobb elhagyatottságban és félelemben. A plébánián katonák vannak, be sem léphettem oda. Ugyanígy a gk. plébánián is. A gk. plébános is egy bérelt szobácskában lakik. A hívek sírtak mikor megmondtam, hogy rk. pap vagyok. Sajnos azonban egyelőre nem tudnak még lakást sem biztosítani a papnak, ellátást talán még nehezebben...

Perecsenyben szintén voltam, ott egy kicsit rendezettebb helyzetet találtam. Ott minden megvan. Szolyván azonban sem irat sem anyakönyv. Állítólag a volt plébános magával vitte, vagy elvitte Battyánba...

Szolyva filiájából Bisztráról a pravoszlávok leszerelték a harangjukat és mostmár szolyvai pravoszláv templomban van. Egyelőre senki sem mer ellene szólni. Aki rk. az vagy német vagy magyar, mondják, és örülniük kell, hogy egyáltalán még élnek. Hogy milyen körülmények között éltem ott két napot azt leírni nem akarom (legjobb volna szóban elmondani).

Egyelőre itt maradok, bár Ungvárról Dr. Bujáló csak ideiglenesen engedett ki, mondván, hogy kerületéből nem szívesen ad ki papot. Magamnak sem tetszik ez a veszélyes apostoli tevékenység, de Szent Pál szerint „Caritas Christi urget.”

Munkácson, 1945. január 26.

Sörös János”

(Sz. P. L, 335/1945).

40. Sörös János munkácsi plébános és a püspökség levélváltása

„Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr, Kegyes Atyám!

Alkalom kínálkozik személyes postával levelet küldeni Szatmárra és élve az alkalommal a jelentsem a nagym. Püspök Úrnak a mi helyzetünkről és életünkről.

Munkácsról és a felsőberegi esperesi kerületről a következőket jelentem:

Munkácsra október 26.-án, csütörtökön reggel vonultak be az oroszok egész éjjeli harc után. A plébánián egyedül maradtam pap. Egyedül Czumbil János maradt itt egészen okt. 24.-ig, nem is készült komolyan elmenni, de azért német katonákkal is tárgyalt, akik okt. 24-én érte jöttek s autón Németországba vitték.

Így egyedül maradtam. Az utolsó éjszakát a szőlőhegyen töltöttem s az oroszok bevonulása után bejöttem a városba. A plébániának és templomnak nem történt komolyabb bántódása. ... Másnap jelentkeztem az orosz városparancsnoknál. Biztosított, hogy nyugodtan folytathatjuk működésünket s azóta nem is volt bántódásom, az első naptól kezdve mindennap végeztem a szentmisét, a vasárnapi misék számát kettőre redukáltam s ez megfelel most a hívek lelki szükségletének...

Alsóhrabonica és Kékesfüred községekből a német hívek legnagyobb része elment Németországba, Alsóhrabonicán 3 család, Kékesfüreden 1 család maradt, így oda nem járunk.

Általában a német községekben megmaradt német lakosságot németségük miatt nem bántották, később elvitték a javakorban levő férfiakat munkatáborokba, sőt fiatal lányokat is vittek el munkára.

Az esperesi kerületben helyén maradt minden plébános, kivéve Belinszky Gyulát, aki Szolyváról még egy héttel az oroszok bevonulása előtt elment anyjával és testvérével Battyánba (Csap mellett), de az oroszok közeledtére elment magyar területre s azóta semmi hír róla. ... Karácsonyra Csáti József készült Szolyvára menni, de nem kapott engedélyt csak a múlt héten, jan. 23-án ment fel kerékpáron, rendbehozta a templomot, beszélt a hívekkel a pap ellátásáról. A plébániára be sem mehetett, mert ott katonák vannak, a gör. kat. lelkész sem lakhat a plébániáján. Szolyvára most nem is küldhetek senkit Munkácsról, ott sem lakást, sem ellátást nem tud kapni. ... Helyzetünk az orosz uralom alatt bizony nem rózsás. Munkácson a szőlőhegyeken a katonák feltörték minden pincét s elvitték az összes borokat hordóstul, még a mustot is. A munkácsi egyháznak 100 HL., az én termésemet 20 HL.-t vittek el. ...Munkács képe megváltozott. Az anyaországi tisztviselők elmentek, a város teljesen orosz vezetés alatt van. Csak orosz iskolát engedélyeznek. Orosz nyelven működik a gimnázium, tanítóképző, kereskedelmi iskola és polgári iskola. A zárdában csak két nővér maradt, 9 elment Esztergomba. A tantermekben eddig katonakórház volt, most ürítették ki. A lakosságból összeszedték a 18-50 éves férfiakat s munkatáborba vitték. Ilyen

van a szolyvai kaszárnyában. Borzalmas ott az emberek sorsa. Hidegben, pincékben, betonon alusznak, naponkint kétszer kapnak vizes babfőzeléket, naponkint 10-15 pusztul el belőlük s akit betegen el is bocsátanak, abból többé nem lesz ember. Újabban ismét sokat tartóztatnak le, ma jelentette a kántorunk, hogy este viszik. Nem tudják hová, meddig, az okot sem mondják meg. ... Egyetlen veszteség Ungban Szmotkó Emil Csicsserben, akit az óvóhelyen bombatalálat ért, fel nem robbant, de leszakította kezét-lábát s több órai kínlódás után, övét vigasztalva s velük imádkozva halt meg. Most Kondás László van kint Csicsserben. Megsérült a templom Dobóruszván, a szobranci templom elpusztult, a nagybereznai templomot is felgyújtotta egy bomba s leégett a torony s a kóruson az orgona és a harangok.

Getlik István itt járt karácsony előtt s elment Vinnára, azóta nincs róla hír.

Híveink a sok megpróbáltatás mellett is megmaradtak az egyházhoz való ragaszkodásukban, buzgón járnak a sz. misékre s sokan járulnak a szentségekhez. Általában a papságnak eddig nem volt bántódása, állítólag az orosz katonaságnak parancsa van arra, hogy papokkal jól bánjanak...

Az orosz hadsereg bevonulásakor magas rangú tiszt mondotta nekem, hogy ez a terület Csehszlovákia lesz, magam is olvastam a Moszkvában megkötött orosz-csehszlovák egyezmény szövegét. Azóta itteni ukrán vezetők a katonaság támogatásával aláírásokat gyűjtöttek, kényszerítő erővel még iskolás növendékek között is, hogy e terület lakossága önként a Szovjethez kíván csatlakozni. Most ez a harc dül itten. Huszton és Nagyszöllösön csehszlovák szervezetek vannak. Csehszlovák tisztek itt jártukban biztatják az embereket, hogy ez a kérdés végleg el van intézve s ez a terület Csehszlovákiához fog tartozni.

Bármiként alakul is jövőnk sorsunk, elsősorban Krisztus Király országának vagyunk és maradunk polgárai és katonái...

Fölszentelt jobbát csókolva legkisebb fia

Munkács, 1945. január 29.

Sörös János esperes-plébános”

„... Sorsunk nehéz. De rendületlenül bízunk Isten szerető gondviselésében. Fájdalommal gondolok egyházmegyénk új feldarabolására. De hát nekünk az Istentől küldött keretek közt kell dolgoznunk!

Köszönöm, hogy hűségesen őrt állt plébániáján. Bár mindenki tudta volna a kötelességét...

Szomorú szívvel hallottam más forrásból is a szolyvai embertelenségről. Isten legyen irgalmas az irgalmatlanoknak! Kérem a munkácsi jó híveknek átadni szeretetteljes köszönetemet azzal, hogy mindennap imádkozom értük és külön családjuknak távolevő tagjaiért és minden este áldásomat is küldöm nekik. Bízunk a Szentséges Szív jóságában. Ő fogja elhozni az igazi béke és szeretet országát az egész világnak!

Igaz szeretettel,

Szatmárnémeti 1945. február 19.

Scheffler János szatmári püspök

sk”

(Sz. P. L, 226/1945).

41. Bujaló Bernát ungvári plébános beszámolója

„Kegyelmes Atyám!

Felhasználom az alkalmat, hogy keresztény őseink módján egyházi ügyeinkről némi jelentést adjak. Az alkalom ritka, sőt ez az első.

Először is a papságról adnék jelentést. Örömmel írhatom, hogy Ung megyében mindenki helyén maradt, csak Pribus Gy. ment el Perecsenyből – ismeretlen helyre. A többiek, ha hosszabb-rövidebb időre kényszerből (mert harci tűzbe jutottak) el is távoztak, mielőbb alkalmuk nyílt, azonnal visszamentek híveikhez.

Egy paptestvérünk halt meg csupán: Szmukó Emil, a csicseri plébános. Óvópincében volt és vele vagy 50 híve. Az ágyúgolyó leszakította mindkét kezét, és az egyik lábát, a másik lábát pedig eltörte. A golyó nem robbant fel, másnak tehát nem is történt baja. Ő pedig még vagy 5 órát élt, mígnem elvérzett. Öntudatnál volt egész a végsőkig. Ebben az 5 órában erős lélekről, Istennel kapcsolt életről tett tanúságot, és igazán szentül halt meg....

Több-kevesebb anyagi vesztesége csaknem minden papnak volt. Imitt-amott az Isten ujját, vagy jobban mondva a Gondviselés védelmét nyilván lehetett látni. Többek között pl. a felsődomonyai plébános irodájának az ablaka alatt az ágyúgolyó betörte a falat, de csak a berendezésben csinált kárt. A szennai plébános lábától csak vagy fél méternyire esett az ágyúgolyó, de nem robbant és nem csinált semmi kárt.

A templomok közül a kistrátinak és a szobrácinak csak a falai állnak, azok sem egészen épen. Ezek csaknem teljesen újjáépítésre várnak. Nem használható a nagybereznai sem. A dobóruszkai régi templom is sok (vagy 20) találatot kapott. Használható, de igen megrongált a nagykaposi és a csapi is. Felszereltségben a legárvábban maradt a dobóruszkai és a nagykaposi. Az ungvári templomnál pl. csak annyi a kár, hogy a festett üveglakok fele megrongálódott, és elloptak 5 karinget és ministránsruhákat. Szentmise mindenütt van... A plébániai épület teljesen leégett Csapon. A plébános egyelőre Battyánban lakik és onnan jár be ellátni a híveket Híveinek is csak talán a fele lakik otthon. A kistráti paplakot is csak az utóbbi időben tették lakhatóvá. A szobranci plébános is más házában lakik, de a régi háza is rendbehozható lesz.

Az iskolák megnyíltak. Ungváron csak orosz nyelvű iskolák vannak. Kat. elemi iskoláink 7 tanerővel dolgoznak. Mivel minden kiadást (személyit is) nem vállalhattuk, az összes tanerőket az állami szerv nevezte ki. A szerednyei zárdai iskola nem működik.

A nővérek házaiban: a Gizellaházban három nővér van. Egy sem tanít (mert nem bírnak képesítéssel orosz nyelvű iskolákra), ellenben vagy 8 növendéket tartanak az internátusokban. Az ő házukat a bombatalálat után is még ágyúgolyó találta telibe. A Máriaházban 4 nővér van. Ezek közül egy tanít az iskolájukban. Internátusukban pedig 15 növendék van. A kórházban kb. 25 nővér dolgozik. A szoc. Missz. Társulat nővérei közül egy maradt. A Sz. Ferenc szegénygondozó nővérei pedig mind itt maradtak és még ezideig a helyükön vannak...

Felszentelt jobbját csókolva vagyok Nagyméltóságodnak engedelmes fia
 Ungvár, 1945. jan. 29. Bujaló Bernát plébános”
 (Sz. P. L, 207/1945).

42. Bujaló Bernát ungvári plébános beszámolója

„Kegyelmes Atyám!

Febr. 4-én írt levelét, litografált körlevelét és a néphez intézett szózatát egyszerre megkaptuk.

... Remetevasgyárról és Tibáról azért nem adtam külön hírt, mert ezekkel közvetlen kapcsolatomban nem volt és most sincs semmi rendkívüli jelenteni való. Remetevasgyáron – tudomásom szerint – nincs nagy kár. Csalfa Gy. pedig itt töltött Ungváron vagy két hetet novemberben, amikor a front miatt községét hivatalosan is kiürítették. Ott vannak károk, de az épületek használhatók. A minap 1-2 könyvet kért, mert semmi könyve sem maradt meg.

Közben már Krémer János is kiment Lakárdra. Perecsennyel azonban még nem tudunk végleges megoldást találni. Egyelőre Ungvár látja el. Ez azonban csak szükségmegoldás.... Ha pedig sikerülne a plébános, illetve lelkész ellátásának kérdését bármiképpen is, de kedvezően elintézni, akkor – azt hiszem – elintézhető volna Hasákkal.

Ő most Pálócon van Lukács Antalnál. Valamit tudott is szlovákul, most még jobban belejöhethet. De Perecsenyben csakis olyan ember boldogulhat, aki beszél szlovákul.

Getlik talán már eljutott Nagyméltóságodhoz. Vele talán lehetne Szolyván megoldást csinálni. Pásztor József Bereznán ellát mindent káplán nélkül. Tóth József szintén szívesen lemond a káplánról. A hitoktatás felénk alig-alig van, vagy ha van, orosz nyelven mehet. Ez az oka részben ezeknek a lemondó gesztusoknak. Kondást csak azért bíztam meg dec. közepén Csicsér adminisztrálásával, mert ezt kikényszerítették a körülmények. Hogy egyebet ne mondjak: a front heteken keresztül nem engedte ki az embereket jóformán a házukból sem. Faínségben éltek. A plébánián csak a konyha volt fűtve...

A konviktusunk egyelőre üres. Tóth Miklós őrzi. De viszont most folynak az előkészületek az állami elemi és polgári iskolákban a hitoktatás megkezdésére, illetőleg ellátására. Ott pedig, csak szláv nyelvtudással lehet működni. Erre volnának itt Józsa és Tóth M. A másik két emberünk is itt csinál mindent, csak szláv nyelvű hittanításra egyelőre nem volnának alkalmazhatók. Egyébként – ismétlem – megfelelnek. Plackinger különösen sok mindenben hasznos.

Említettem, hogy a konviktusunk üres. És a több mint 20 derék fiú, akikben a papi hivatás olyan szépen mutatkozott és már annyira vágytak a szemináriumba, szerte-szét kerültek. Némelyek járták az orosz nyelvű kurzusokat, de nem sok reménnyel, mert aligha fogják tudni hamar elsajátítani...

Felszentelt kezét csókolva vagyok Nagyméltóságodnak engedelmes fia
Ungvár, 1945. február 19. Bujáló Bernát plébános”
(Sz. P. L, 288/1945).

43. Kalász Géza dolhai plébános beszámolója

„Kegyelmes Atyám,

Itt vagyok fél napi tartózkodáson a Prelátus Úrnál, így felhasználom az alkalmat hogy a dolhai dolgokról beszámoljak.

Jaj és siránkozás van éppen elég. Magyar és német híveimet kiszakították az otthon köréből. Teljes odaadással nem is tudok segítségükre lenni, mert magam is tojástáncot járok. A bevonuláskor, mivel híveimmel együtt a lövöldözés miatt az éjszakát is a hegyekben töltöttem, teljesen kiraboltak. Folytonos pizskálódásoknak voltam kitéve. Minden nap jelentkezni kellett a helybeli néptanács őrsegnél. Közben híveim megtudták, hogy kényszermunkára akarnak vinni. Az ő kérésükre, mivel 1938-ban a cseh hadseregben tiszti rangot szereztem, jelentkeztem katona lelkésznek. Nagyszöllősrre kaptam beosztást és onnét minden vasár- és ünnepnap Dolhára utaztam. (November 23-án lettem katona, tehát egy egész hónapot átvészelttem a szekaturák közepette, háromszor is látható módon menekültem meg a biztos haláltól). Sajnos, ez a nyugalom nem sokáig tartott. A kommunista tanács a katonaságnál is hozzám tudott férközni. Olyan vádakkal illették, hogy a katonaságtól kihallgatás nélkül elbocsátottak. Sikerült kivívnom, hogy ügyemet kivizsgálják. (Vád: elmagyarosítottam az egész Borzsa völgyét, a szlovák templomot magyarrá tettem és ehhez hasonló)...

Az egész heccet tulajdonképpen a helybeli ruszinság csinálja, kiknek mindig szemet szűrt kedves kis templomunk ... megint mímelnem kell a katonáskodást, mert a járási nemzeti tanács elnöke a karácsonyi ünnepek alatt le akart fogatni. Híveim azonban így is el vannak látva, mert Faulwetter János bácsit csempészttem Dolhára, ki pillanatnyilag nem mehet Bocskóra. Én most Ungvár felé tartok, mert bátyámat elhurcolták...

Szentséges Jézusunk könnyítse gondjait, enyhítse fájdalmait és kezeit csókolja engedelmesen,

Beregszász, 1945. január hó 8-án

Kalász Géza, dolhai plébános”

(Sz. P. L, 74/1945).

44. Pásztor Ferenc beregszászi főesperes és a Püspökség levélváltása

„Kegyelmes Püspök Úr! Jóságos Atyám!

Jól tudom, hogy atyai szereteted a pusztító orkán elvonulása után aggódva érdeklődik fiainak hogyléte felől. Magam is várva vártam az alkalmat, hogy hírt adjak a beregi helyzetről... Hála Istennek, élünk mindnyájan, akik itt maradtunk. Nehezek voltak különösen az első napok, hetek, de talán túl vagyunk a nehezebbik részén. Beregben a szolyvai, tiszaszalkai és kerecsenyi lelkészségek maradtak árván. Szolyvára, ahol 15-20 ezernyi internáló és fogolytábor van-itt gyűjtik össze egész vidékünkéről a 18-50 év közötti magyar férfi lakosságot s tömegestül pusztulnak el az éhség és a hidegtől szegény véreink, nagyon nagy szükség volna apostoli lelkű papra. Írtam Ungvárra Bujalónak, ahol főlős számban is vannak papok, hogy küldje Szolyvára valamelyiket, aki tud németül és szlovákul is tud, talán Csátit vagy Józsát, mert Munkácson is egyedül maradt Sörös. Tiszaszalkára és Kerecsenybe Sipos Ferit küldöttem ki ...

Itteni helyzetünk ma már egy kissé enyhébbnek mondható. Még ugyan most is napirenden vannak a rablások, fosztogatások, de már valamivel ritkábbak. Ezen a területen most az ukránok fejtenek ki óriási terrort és propagandát. Szavazásokat, gyűléseket rendeznek, küldöttségeket menesztenek Moszkvába s a magyar lakosságra óriási sarcot vetettek az ukrán Állam szervezésére (reám 15000 P). A csehek orra elől akarják elhalászni ezt a területet. Magyar iskolát egyáltalán nem engednek, minden magyar felírást és cégtáblát eltűntettek s magyar embert semmiféle alkalmazásban meg nem tűrnek. Gimnáziumból, polgári iskolából a magyar gyerekeket mindhaza küldötték. Egyelőre csak valami ukrán nyelvkurzusra járnak a gyermekek. Hitoktatásról, sajnos , sehol nincs szó....

Jómagam kétszer is börtönbe kerültem. Éjszakákon hurcoltak ki otthonomból a helybeli kommunisták személyes bosszújából, akiknek két vezető tagja, egy tanár és egy tanító, a felszabadulás utáni igazoláskor került ellentétbe papi lelkiismeretemmel. Hamis vádakkal próbálták a szovjet katonai hatóságot ellenem bérelni, de ebben több volt az igazságszeretetet s 8 napi fogság után haza bocsátottak.

Beregi papjaink a nehéz időkben szépen végzik kötelességüket. Kiválik itt is Galambos J. aki fáradhatatlan áldozatkészséggel nagyszerű munkát végez....

Fiúiskolánk 4 tanítója és apácáink is mind elmenekültek. Két nővér most már visszatért, de sajnos, nem taníthatnak. Zárdánkat különleges isteni Gondviselés őrizte meg a kifosztástól. Csonth Náci is itt hagyott bennünket. Rónai sietett munkára jelentkezni az ukrán gimnáziumba....

Sárody József beregszászi kispapunk az október 9-i beregszászi bombázásnak lett az áldozata. Angyali lelkű, kedves jó gyermek volt. A bombázás első rohama után sietett a vasút felé, hogy a sebesülteknek segítségére legyen, legalább a tökéletes bánat folyósításával, s akkor érte a második támadás, amely halálra sebezte...

Püspöki áldásodat kérve a felszentelt jobbot csókolva maradtam hűséges, engedelmes fiad

Beregszász, 1945. január 15.

Pásztor Ferenc főesperes”

„Örülök, hogy végre életjelet kapok... Az itteni állapotokról két szomorúság: 1. Sok pap elment 2. Híveimet Oroszországba hurcolják, 5 papot is és 4 kispapot.

Rónai bejelentkezésének nem örülök. Jobb lett volna neki itt maradnia, mint ott örökké alkalmazkodni...

Ami az iskolákkal való harcot illeti, providebit Deus. Ez a cháosz nem maradhat!

Mi egyénileg legyünk készen minden áldozatra. A vértanúságra is! Anyagilag mindnyájan tönkremegyünk, v.i. megtisztulunk...

Szatmárnémeti, 1945. január 19.
sk”

Scheffler János szatmári püspök

(Sz. P. L, 72/1945).

45. Lukács Antal páloci esperes és a Püspökség levélváltása

„Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr, Kegyes Atyám!

Bátor vagyok mély tisztelettel jelenteni Excellenciádnak, hogy szeretett paptársunkat, Excellenciád csekoslovenskoi püspöki biztosát, Podaril József, pápai kamarást, ruszai plébános urat folyó év október hó 27-én Krisztus Király ünnepén szentbeszéd közben szélütés érte. A szentbeszédet nagynehezen befejezte, de utána már csak levezették a szószékről és mire a szobájába értek a bal féloldalára béna lett. Szerencsére a helyi körorvos gyorsan közbelépett. Eret vágott rajta s ez által – reméljük – megmentette az életnek. Kezdetben otthon ápolták, de orvosi beavatkozás folytán rosszul lett, s bevitték Kassára a kórházba. Miután ott nem kezelték úgy, ahogy a betegség megkívánja, hazahozták. Kórházi otltéte alatt Čarsky püspök úr Ö. E. is meglátogatta, akit megkért, hogy legyen kegyes kisegítő lelkészt küldeni Ruszkára betegsége idejére, miután az itteni szatmári papok közül senki sincs abban a helyzetben, hogy állandóan helyettesítse...

Amidőn ezt a szomorú hírt bátor vagyok Excellenciádnak jelenteni, szükségesnek tartom megemlíteni, hogy (mivel) szegény József barátunk mint esperes és püspöki biztos nem tudja ellátni hivatalát, szükséges, hogy Excellenciád valaki mást, erre az állásra alkalmas egyént nevezne ki, aki úgy tekintélyével, mint szavának súlyával méltóképen képviselné itt Excellenciádat...

Ma interveniálni kell a szatmári papok kongruája és állampolgársága ügyében, mert tudvalevő dolog, hogy az itteni törvények értelmében mindenki, aki 1938-ban el lett csatolva és magyarnak vallotta magát, elvesztette csehszlovák állampolgárságát és azt újból kell kérni. Ilyen esetekben bizony igen szükséges a tekintélyes és hatalmas pártfogó. Ez pedig úgy volna megoldható, ha Excellenciád itteni csehszlovákiai képviselőjével a kassai apostoli kormányzót: Čarsky József püspök úr Excellenciáját bízna meg, kinevezvén őt teljes jogú generális vikáriusának arra az időre, míg a Szentszék ezen egyházpolitikai ügyet érdemlegesen elintézi...

Most bátor leszek egy kis helyzetképet adni az egyes plébániákról.

Csehszlovákiába a következő plébániák estek: Remetevasgyár, Szobránc, Tiba, Jenke, Lakárd, Dobóruszka, Nagykapos és Csicsér és helyi káplánja (plébánia) Petróc, Huszák filiával), Kisszelmencz Ukrajnához lett csatolva. A határvonal Pinkócz, Lakárd, Mátyócz, Dobóruszka, Nagyszelmencz és Szirénfalva mellett vonul el, mely említett falvak Csehszlovákiában vannak, a túloldaliak Ukrajnába estek. A határ szigorúan el van zárva, még a hermetikusanabbnál is hermetikusanabb és semmit sem tudunk felőlük. Kishatármenti forgalom nincs, de pósta útján már lehet érintkezni.

A lelkész urak közül csak Szittyá Györgynek volt baja, népbíróság elé volt állítva, de felmentették. Állampolgársági ügyük Csalfa Jurajt kivéve egyiknek sincs rendben. Úgy hallom, hogy a helyi tanácsok Szilvásit kivéve mindegyiknek megadták az ajánló levelet a politikai megbízhatósági bizonyítvány kiadására, s esetleg lehet reményük, hogy megkapják az állampolgárságot, kivéve Szittyá Györgyöt, aki nem reszlovakizált.

Magyar helyeken a hittant nem lehet tanítani magyar nyelven, azért szükséges, hogy a hitoktatást a templomban tarthassák, mert nálunk csak nemzeti (szlovák) iskola van, melyben csak szlovák nyelven lehet tanítani a hittant...

Pálocz, 1946. november hó 29.
plébános”

Lukács Antal, pápai kamarás, esperes

„Carissime!

Nagyon köszönöm nov. 29-án kelt kedves soraidat és beszámolódat. Nagyon érdekel minden paptestvér sorsa akkor is, ha a jó Isten jóvoltából határokat szabott közénk. Lélekben az Egyház fiai ezek mindnyájan.

Közben az Apostoli Szentszék már intézkedett és a kassai püspök úr Excellenciájára bízta a szlovenszkói rk. plébániák igazgatását. Deo Gratias!

Szatmárnémeti, 1946. december 11.

Scheffler János szatmári püspök sk”

(Sz. P. L, 1828/1946).

46. Szilvási Mihály Jenkei plébános és a püspökség levélváltása

„Nagyméltóságú Püspök Úr!

Örömmel hallottuk Kegyelmes Atyánk Podaril kamarás úrhoz intézett levelének megérkezését. Már nagyon régen hallottunk valamit Szatmárról s a Kamarás úr írt is Szatmárra, de választ levelére nem kapott.

Nem tudom mikor fog a Kamarás úr válaszolhatni a Kegyelmes úr levelére, azért én sietek az életjeladással.

Podaril Kamarás urat ugyanis október 27-én, Krisztus Király ünnepén a szószéken szélütötte és bal oldaléra egyelőre teljesen béna. Eleinte az ő szokott humorával tűrte a csapást, de újabban már nagyon lehangolt. Felépüléséhez semmi remény, de talán életbemaradásához sem. Őt már csak a legfőbb Orvos mentheti meg. A teendőket egyelőre Lekárt Csicsér és egy gk. pap végzik felváltva.

Csalfa a múlt héten vonult szanatóriumba, hogy hová, azt elmenetelekör még ő maga sem tudta. Nincs különösebb baja, csak a szokásos idegesség nála...

Kravjanszky meg van csendesesen. Nélkülöz. Egyébként, mivel plébániája újkeletű volt, nincs elismerve s mint tibai káplán működik. Még Bujaló nevezte ki annak formailag, hogy fizetését kaphassa...

Szittyta tudomásom szerint nem kapta meg a megbízhatósági bizonyítványt. Nem tudni, mi lesz vele?

Kalász Csicsériben működik. Rendbehozta a templomot és a paróchiát.

Krémer áprilisban került a Republikához az egész községével együtt.

Hittanra járunk rendszeresen. A szlovák községekben folyik a tanítás, magyar községekben, csak ott, ahol van szlovák iskola, de tudomásom szerint az iskolába nem járó gyerekek részére a templomban tartanak hittant az illető lelkészek. Az órákat díjazzák, 15-Kcs egy óra és a kilométer pénz.

A hitélet váltakozó. Néhol fokozódott, néhol lanyhult. Jenke például határozottan sokkal jobb, mint volt. A fíliákban viszont több helyen rosszabb a helyzet, mint volt. Általában Szlovenszkón sok harcosa van a keresztény irányzatnak s reméljük, hogy a dolgok kiforrnak.

Mivel Podaril kamarás urnak semmi különösebb felhatalmazása nem volt, így hát élünk minden felsőbb egyházi hatóság nélkül.

Kegyelmes Atyánk! Nem tanácsolni akarunk, de azt hiszem, hogy mindnyájunk érdeke megkívánná, hogy legyen egy ideiglenes vezetőnk. Podaril kamarás urra már számítani nem lehet, nem volna-e célszerű Kassát megkérni ideiglenes adminisztrálásra? Az ukrajnaiakról nem tudunk semmit sem. A határ ugyan itt van egy lépésre, de átmenni nem lehet, onnan sem ide. A múlt heti újságokban volt, hogy a püspököt, Romzsát, elvitték és deportálták....

Jenkovec, 2. X.1946.

Szilvási Mihály, admin.”

„... Közben az Apostoli Szentszék már intézkedett és a kassai püspök úrra bízta az ottani rk. plébániák igazgatását. Bizonyára már ti is tudjátok. Így lesz gondozótok.

Lélekben mindennap veletek is vagyok és minden este megáldalak Benneteket is.
Szatmárnémeti, 1946. december 11. Scheffler János szatmári püspök sk”
(*Sz. P. L, 1946/1946*).

Episcopia romano-catolică de Satu Mare în toamna anului 1944

Rezumat

În anul 2006, sub îngrijirea Episcopiei romano-catolice de Satu Mare a apărut un volum de documente conținând rapoartele preoților din diverse parohii de pe teritoriul episcopiei, referitoare la evenimentele petrecute în toamna anului 1944. Au fost publicate doar rapoartele înaintate de preoți ca răspuns la circulara episcopului emisă în data de 25 mai 1944. Scopul lucrării este acela de a completa informațiile oferite de acest volum cu alte documente referitoare la toamna anului 1944, păstrate în Arhiva Episcopiei.

Lucrarea conține 47 de documente inedite, redată în ordine cronologică. Rapoartele preoților au fost trimise de pe tot teritoriul episcopiei, conform configurației sale din anul 1944, deci și din parohiile aflate azi în Ungaria și Ucraina. Primele trei documente ating problematica scutirii preoților de serviciul militar în timpul celei de a treia recrutări în armata germană. Majoritatea documentelor sunt rapoarte cu caracter particularizant, care descriu evenimentele petrecute în fiecare parohie în parte. Ultimele 12 rapoarte se referă la regiunea Transcarpatia (azi Ucraina). De asemenea, articolul conține două documente care redau lista preoților refugiați de pe teritoriul diecezei Satu Mare și Transcarpatia.